

decembar, 2010.

prof. dr Dejan Đurđević   mr Vesna Simović

KAKO DA OSTVARIM SVOJA PRAVA

Izdavač:

MINISTARSTVO ZA LJUDSKA I MANJINSKA PRAVA

Odjeljenje za poslove rodne ravnopravnosti

Dizajn i prelom

Slađana Bajić Bogdanović

Štampa

DPC Podgorica

Tiraž

350

Ova publikacija objavljena je uz podršku Razvojnog fonda za žene pri Ujedinjenim nacijama (UNIFEM-a, kao dio UN Women), u okviru projekta „Unaprjeđenje ekonomskih i socijalnih prava žena u Srbiji i u Crnoj Gori“. Projekat se sprovodi uz finansijsku podršku Vlade Kraljevine Norveške.

Stavovi izraženi u ovoj publikaciji pripadaju isključivo autorima i ne predstavljaju nužno stavove UNIFEM-a (kao dio UN Women), Ujedinjenih nacija, ili bilo koje druge organizacije pod okriljem UN-a.

KAKO da
ostvarim
SVOJA
PRAVA

MINISTARSTVO ZA LJUDSKA I MANJINSKA PRAVA
Odjeljenje za poslove rodne ravnopravnosti

S A D R Ź A J

Uvodne napomene	7
-----------------------	---

I DIO

Posebna zaštita žena u pogledu ostvarivanja prava
iz radnog odnosa i po osnovu rada

Uvod

1. Radni odnos – posebna zaštita žena	9
2 Prava iz osiguranja	10
po osnovu nezaposlenosti	23
3. Penzijsko i invalidsko osiguranje	28
4. Zdravstveno osiguranje	37

II DIO

Porodično i nasljedno pravo

5. Sklapanje braka	44
6. Položaj žene u braku	46
7. Razvod braka	51
8. Položaj žene kao roditelja	54
9. Naslednopravni položaj žene	62
10. Položaj vanbračne žene	64
11. Položaj majke vanbračnog djeteta	66

Korišćena literature i propisi	69
--------------------------------------	----

UVODNE NAPOMENE

„Države potpisnice preduzimaju sve moguće mjere da eliminišu diskriminaciju nad ženama u oblasti zapošljavanja kako bi im se osigurala jednaka prava kao muškarcima. Države članice preduzimaju sve odgovarajuće mjere radi otklanjanja diskriminacije žena u svim pitanjima koja se odnose na brak i porodične odnose...“ (Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena Ujedinjenih nacija)

Rodna ravnopravnost podrazumijeva ravnopravno učešće žena i muškaraca u svim oblastima javnog i privatnog sektora, jednak položaj i jednake mogućnosti za ostvarivanje svih prava i sloboda i korišćenje ličnih znanja i sposobnosti za razvoj društva, kao i ostvarivanje jednake koristi od rezultata rada. Usvajanjem zakonske regulative iz ove oblasti i osnivanjem institucija na državnom nivou koje se bave pitanjem rodne ravnopravnosti uspostavljeni su snažni mehanizmi za unaprjeđenje ravnopravnosti žena i muškaraca u Crnoj Gori. Porodična i radna prava žena predstavljaju značajan segment u ostvarivanju drugih Ustavom i zakonima garantovanih prava, i ona su jedan od prioriteta u vladinim strategijama i dokumentima, kao što su Plan aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti, Nacionalna strategija zapošljavanja i razvoja ljudskih resursa i dr.

Iskustva dosadašnjeg rada na promovisanju ženskih ljudskih prava i postizanju rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori pokazala su da žene nijesu u dovoljnoj mjeri upoznate sa svojim pravima i obavezama, kao i na koji način mogu da ih ostvare. Stoga je veoma važno podizati svijest o ovim pitanjima kroz objavljivanje štampanog materijala i medijske kampanje.

Ova publikacija je dio projekta „Unaprjeđenje radnih i ekonomskih prava žena u Crnoj Gori“, koji Odjeljenje za rodnu ravnopravnost Ministarstva za ljudska i manjinska prava sprovodi uz finansijsku podršku Razvojnog fonda za žene Ujedinjenih nacija – UNIFEM. Publikacija sadrži konkretna i praktična pitanja i odgovore u odnosu na ostvarivanje prava iz rada i po osnovu rada, diskriminaciju po osnovu pola, porodično i nasljedno pravo. Ovaj materijal ima prvenstveno edukativni karakter i cilj je da pruži doprinos u eliminisanju nedoumica sa kojima se žene susrijeću prilikom ostvarivanja navedenih prava.

Vjerujemo da će ova publikacija pomoći svima koji imaju dileme u korišćenju prava u praksi.

Posebna zaštita žena u pogledu ostvarivanja prava iz radnog odnosa i po osnovu rada

Uvod

U radu je dat osvrt na zakonske odredbe kojima se obezbjeđuje posebna zaštita žena na radu, kao i u pogledu ostvarivanja prava po osnovu rada. Najveći broj odgovora dat je u cilju eliminisanja nedoumica u praksi, prilikom ostvarivanja prava žena iz radnog odnosa i po osnovu rada.

U prvom dijelu osim ukazivanja na osnovne pojmove koji se odnose na zabranu diskriminacije i princip jednakih mogućnosti na radu, ukazano je i na odredbe koje se tiču zaštite žena u postupku zasnivanja radnog odnosa, kao i ostvarivanju prava u toku trajanja radnog odnosa. U tom kontekstu akcenat je stavljen na posebnu zaštitu žena na radu i zaštitu njenog radno-pravnog statusa, s obzirom na njene fizičke osobine i funkciju materinstva. Osim toga, dati su i odgovori na pitanja koja se tiču dodatnog korpusa prava iz radnog odnosa i za druga lica koja se brinu o djetetu (otac, usvojitelj, staratelj). Takođe, ukazano je i na postupke u kojima žena može potražiti zaštitu svojih prava, bilo da se radi o diskriminaciji ili nekom drugom nedozvoljenom ponašanju na radnom mjestu ili da je ugrožen njen radno-pravni status.

U drugom dijelu su predstavljena najznačajnija rješenja koja se tiču prava i obaveza koje ima žena za vrijeme nezaposlenosti, kao i prava iz osiguranja po osnovu nezaposlenosti. I ovom dijelu su akcentirana rješenja kojima se obezbjeđuje realizacija principa "afirmativne akcije" u politici zapošljavanja u odnosu na žene.

Prava koja žena ostvaruje po osnovu rada predstavljena su u trećem i četvrtom dijelu. Ukazano je na prava koja žena ostvaruje iz oblasti penzijskog i invalidskog osiguranja, kao i na uslove koje treba da ispunjava

– u tom kontekstu je napravljena paralela sa uslovima koji su zakonom predviđeni za muškarca, kako bi se akcentirala posebna zaštita žena i u ovoj oblasti. U posljednjem – četvrtom dijelu ukazano je na zakonska rješenja iz oblasti zdravstvenog osiguranja. Na početku je dat kratak pojmovnik, kojim se čitateljke žele upoznati sa novinama u ovoj oblasti, a samim tim se željelo obezbijediti bolje razumijevanje zakonskih novina u ovoj oblasti. Tu se prije svega misli na različite nivoe obezbjeđivanja zdravstvene zaštite, kao i na primjenu novih metoda liječenja neplodnosti, kao i na sadržinu zbirki podataka u oblasti zdravstva.

1. RADNI ODNOS – posebna zaštita žena

Šta je diskriminacija u radnom pravu?

Riječ "diskriminacija" je latinskog porijekla i potiče od riječi *discriminare*, što znači: razlikovati, odvajati, obespravljavati. U radnom pravu diskriminacija podrazumijeva pravljenje razlike koja se može javiti u obliku isključivanja, davanja prvenstva ili bilo u nekom drugom obliku, a što za osnov može imati neko urođeno ili stečeno svojstvo: pol, rasu, vjeroispovijest, nacionalnu pripadnost, bolest, invalidnost, socijalno porijeklo, političko mišljenje, članstvo u sindikatu i sl.

Kako znamo da je neko lice diskriminisano u radnom pravu?

U radnom pravu neko lice može biti diskriminisano u pogledu: izbora zanimanja, zapošljavanja i ostvarivanja prava iz rada (individualnih i kolektivnih) i po osnovu rada (prava iz zdravstvenog i penzijsko-invalidskog osiguranja).

Koji su vidovi diskriminacije zaposlenih u radnom pravu?

Diskriminacija može biti direktna i indirektna.

Razlika između ova dva oblika diskriminacije je u tome što kod direktne diskriminacije pored subjektivnih elemenata, tj. namjere da se neko lice diskriminiše, postoje i objektivni elementi, koji podrazumijevaju pravljenje razlika po vanprofesionalnim osnovima, tj. osnovima koji nemaju veze sa stručnim kvalifikacijama ili poslovima koje obavlja lice koje

je diskriminisano. Sa druge strane, kod indirektno diskriminacije iako zakonske norme nemaju diskriminirajući karakter, njihova primjena u praksi dovodi neke kategorije lica u nepovoljniji položaj.

Šta je rodna ravnopravnost?

Rodna ravnopravnost podrazumijeva ravnopravno učešće muškaraca i žena u svim oblastima javnog i privatnog života, jednak položaj i jednake mogućnosti za ostvarivanje svih prava i sloboda i korišćenje ličnih znanja i sposobnosti za razvoj društva, kao i ostvarivanje jednake koristi od rezultata rada.

Šta znači polna/rodna diskriminacija i u kojim slučajevima se najčešće javlja?

Pol kao osnov diskriminacije po pravilu se odnosi na slučajeve diskriminacije žena. Rodna diskriminacija se obično javlja kao indirektna diskriminacija, najčešći slučajevi su prilikom zasnivanja radnog odnosa, raspređivanja zaposlenih, ostvarivanja prava na zaradu, napredovanje na poslu i sl.

Koji su razlozi diskriminacije žena u postupku zasnivanja radnog odnosa i na radu?

Osnovni razlog diskriminacije žena prilikom zasnivanja jeste namjera poslodavca da izbjegne moguće troškove usled trudnoće (u slučaju održavanja trudnoće), kao i teškoće u traženju privremene zamjene za odsustvo zaposlene usled trudnoće i porođaja, kao i obaveze da obezbijedi dodatni korpus prava koja su predviđena za ženu u slučaju trudnoće i posebne njege djeteta.

Da li je u nekim slučajevima pravljenje razlike po osnovu pola dozvoljeno?

Jeste. Pol se može zahtijevati kao poseban uslov za zasnivanje radnog odnosa kad to opravdava priroda posla, kao što su npr. radna mjesta sa posebnim uslovima rada, na kojima se pretežno obavljaju naročito teški fizički poslovi, radovi pod zemljom ili pod vodom i sl.

Koja ponašanja su pored diskriminacije zabranjena na radu i u vezi sa radom?

Pored diskriminacije, Zakon o radu zabranjuje i druga neželjena pona-

šanja na radnom mjestu koja za osnov mogu imati pol. Tako je zabranjeno uznemiravanje, kao i uznemiravanje putem audio i video nadzora, koje ima za cilj ili predstavlja povredu dostojanstva lica koje traži zaposlenje, kao i zaposlenog, a koje izaziva strah ili stvara neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje.

Zakonom o radu se posebno zabranjuje uznemiravanje po osnovu pola – seksualno uznemiravanje. U smislu Zakona, seksualno uznemiravanje je svako neželjeno verbalno, neverbalno ili fizičko ponašanje koje ima za cilj ili predstavlja povredu dostojanstva lica koje traži zaposlenje, kao i zaposlenog lica u sferi polnog života, a koje izaziva strah ili stvara neprijateljsko, ponižavajuće, neugodno, agresivno ili uvredljivo okruženje.

Šta znači princip "afirmativne akcije"?

"Afirmativna akcija" predstavlja dozvoljeni vid diskriminacije (zove se još i pozitivna diskriminacija) i podrazumijeva pravljenje razlike, isključenje ili davanje prvenstva. Zakon o radu predviđa dvije situacije u kojima je to dozvoljeno, i to:

- a. kada je priroda posla takva ili se posao obavlja u takvim uslovima da karakteristike povezane sa nekim od predviđenih osnova (među kojima je i pol kao osnov) predstavljaju stvarni i odlučujući uslov obavljanja posla i da je svrha koja se time želi postići opravdana. Ovo se takođe odnosi na radna mjesta sa posebnim uslovima rada (pod zemljom, vodom, naročito teški poslovi, rad noću u industriji i građevinarstvu – osim za žene koje rade na rukovodećim radnim mjestima ili koje obavljaju poslove zdravstvene, socijalne ili druge zaštite).
- b. odredbe zakona, kolektivnog ugovora i ugovora o radu koje se odnose na posebnu zaštitu i pomoć određenim kategorijama zaposlenih, a posebno one o zaštiti lica sa invaliditetom, žena za vrijeme trudnoće i porodijskog odsustva i odsustva sa rada radi njege djeteta, odnosno posebne njege djeteta, kao i odredbe koje se odnose na posebna prava roditelja, usvojitelja, staratelja i hranitelja, ne smatraju se diskriminacijom.

Možemo zaključiti da u ovom drugom slučaju zakon dozvoljava princip afirmativne akcije, koji znači da se zakonom obezbjeđuje veći obim prava ili povoljniji uslovi za njihovo ostvarivanje za pojedine kategorije zaposlenih, zato što se zbog nekog ličnog svojstva nalaze u neravnopravnom položaju. Kada su u pitanju žene, opravdanost ovakvog tretmana leži u pomirenju profesionalnih i porodičnih obaveza žene.

Prema Zakonu o rodnoj ravnopravnosti, ministarstvo nadležno za oblast ljudskih i manjinskih prava može organima preporučiti uvođenje pozitivnih mjera u onim oblastima društvenog života, u kojima postoji očigledna nejednaka zastupljenost žena ili muškaraca, odnosno izrazita neravnopravnost jednog pola¹.

Koji su razlozi posebne zaštite žena na radu i šta ona podrazumijeva?

Posebna zaštita žena na radu podrazumijeva zaštitu u pogledu obavljanja poslova koji, bilo zbog njihove težine ili vremenskog intervala u kojima se obavljaju mogu negativno uticati na fizičke osobine žene ili na razvoj trudnoće, ukoliko se radi o zaštitnim odredbama koje obuhvataju zaštitu materinstva. Opravdanost ovakve zaštite proizilazi iz dva razloga, i to: 1) fizičkih osobina žena; i 2) trudnoće, odnosno funkcije materinstva.

Posebna zaštita žena na radu podrazumijeva zakonske odredbe koje se odnose na:

- prilagođavanje uslova rada fizičkim osobinama žene;
- pomirenje profesionalnih i porodičnih obaveza;
- zaštitu žene u pogledu otkazivanja ugovora o radu.

Na koji način se štiti žena na radu, s obzirom na njene fizičke osobine?

Žene, pored omladine (zaposleni starosne dobi od 15 do 18 godina) i osoba sa invaliditetom uživaju posebnu zaštitu na radu. Ta zaštita se odnosi na rad noću, kao i na obavljanje teških i napornih poslova i podzemnih radova. Tako, Zakon o radu u čl. 104. predviđa da zaposlena žena i zaposleni mlađi od 18 godina života ne mogu da rade na radnom mjestu na kojem se pretežno obavljaju naročito teški fizički poslovi, radovi pod zemljom ili pod vodom, niti na poslovima koji bi mogli štetno i s povećanim rizikom da utiču na njihovo zdravlje i život.

Zabrana noćnog rada žena nema apsolutan karakter, već se odnosi samo na noćni rad u industriji i građevinarstvu. Pri tome, zabrana noćnog rada ne odnosi se na žene koje rade na rukovodećim radnim mjestima ili koje kod poslodavca koji obavlja djelatnost industrije i građevinarstva obavljaju poslove zdravstvene, socijalne i druge zaštite.

Zakon predviđa još jedan izuzetak od zabrane noćnog rada žena u industriji i građevinarstvu, a to je situacija u kojoj je neophodno da se nastavi rad prekinut usljed elementarnih nepogoda, odnosno da se spriječi šteta na sirovinama ili drugom materijalu. (čl.105. ZOR-a).

---

1 Čl. 17, stav 3. Zakona o rodnoj ravnopravnosti ("Sl. list RCG", br 46/07).

Na koji način je trudnica zaštićena u postupku zasnivanja radnog odnosa?

Poslodavac ne može od lica zahtijevati podatke o porodičnom, odnosno bračnom statusu i planiranju porodice, kao ni dostavljanje isprava i drugih dokaza koji nijesu od neposrednog značaja za obavljanje poslova za koje zasniva radni odnos, odnosno zaključuje ugovor o radu. Osim toga, poslodavac ne može da uslovljava zasnivanje radnog odnosa, odnosno zaključivanje ugovora o radu dokazom o trudnoći (član 18. Zakona o radu), niti može odbiti zaključivanje ugovora o radu sa trudnom ženom. Izuzetak od ove zabrane predviđen je ukoliko se radi o poslovima kod kojih postoji znatan rizik za zdravlje žene i djeteta utvrđen od strane nadležnog zdravstvenog organa.

Na koji način se žena štiti na radu, s obzirom na funkciju materinstva?

Zakon o radu u čl. 11. predviđa da zaposlena žena ima pravo na posebnu zaštitu za vrijeme trudnoće i porođaja. Ova zaštita podrazumijeva pravo na porodiljsko odsustvo, odsustvo radi njege djeteta, zabranu rada noću i prekovremenog rada, zabranu raspoređivanja u drugo mjesto rada, kao i zabranu otkazivanja radnog odnosa.

Da li žena uživa dodatnu zaštitu na radu u toku trajanja trudnoće (do ostvarivanja prava na porodiljsko odsustvo)?

Da. Ova zaštita se odnosi na mogućnost privremenog raspoređivanja na druge poslove ako je to u interesu očuvanja njenog zdravlja ili zdravlja njenog djeteta, uz ostvarivanje prava na zaradu u istom iznosu kao i prije raspoređivanja. Ovo pravo žena ostvaruje podnošenjem zahtjeva poslodavcu (u pisanoj formi). Uz zahtjev je dužna priložiti i nalaz i preporuku nadležnog doktora medicine, koji potvrđuju opravdanost zahtjeva za raspoređivanje na druge poslove.

Ukoliko poslodavac nije u mogućnosti da joj obezbijedi ovakvo raspoređivanje, žena ima pravo na plaćeno odsustvo, pri čemu naknada zarade ne može biti manja od zarade koju bi zaposlena ostvarila da je na svom radnom mjestu. Takođe, ženi za vrijeme trudnoće ne može biti određen prekovremeni rad, kao ni rad noću.

Koliko iznosi porodiljsko odsustvo i kako se može koristiti?

Porodiljsko odsustvo se ostvaruje u trajanju od 365 dana, koji se ra-

čunaju od dana rođenja djeteta. Žena ima pravo da počne sa porodijskim odsustvom 45 dana prije porođaja, a obavezno 28 dana prije porođaja, na osnovu nalaza nadležnog zdravstvenog organa. Pri tome, ovih 45, odnosno 28 dana se ne uračunavaju u ukupan broj dana porodijskog odsustva, obzirom da se oni računaju od dana rođenja djeteta.

Može li žena da prekine korišćenje porodijskog odsustva i da li u tom slučaju uživa posebnu zaštitu?

Može, ali ne prije isteka 45 dana od porođaja. Važno je napomenuti da u ovom slučaju žena gubi pravo da nastavi na dalje korišćenje porodijskog odsustva, ali ima pravo da, pored redovnog odmora u toku rada, koristi još 60 minuta odsustva sa rada radi dojenja djeteta.

U slučaju prekida korišćenja porodijskog odsustva poslodavac je dužan da ženu primi na rad i rasporedi je na odgovarajuće poslove, u roku od mjesec dana od dana kada ga je obavijestila o prestanku korišćenja prava na porodijsko odsustvo.

Ostvaruje li žena pravo na porodijsko odsustvo u slučaju mrtvorode-nog djeteta?

Da. U ovom slučaju ona ostvaruje pravo na produženje porodijskog odsustva za onoliko vremena koliko je, prema nalazu ovlašćenog ljekara specijaliste, potrebno da se oporavi od porođaja i psihičkog stanja pro-uzrokovanog gubitkom djeteta, a najmanje 45 dana, za koje vrijeme joj pripadaju sva prava po osnovu porodijskog odsustva. Isto pravo žena ostvaruje i u slučaju da dijete umre prije isteka porodijskog odsustva.

Koliko iznosi naknada zarade u slučaju porodijskog odsustva i ko je isplaćuje?

Za vrijeme porodijskog odsustva žena ostvaruje pravo na naknadu zarade u visini zarade koju bi ostvarila na poslovima i zadacima na kojima je bila raspoređena, prije odlaska na porodijsko odsustvo. Ovo pravo može ostvariti i otac djeteta, kada u skladu sa Zakonom o radu ostvaruje pravo na roditeljsko odsustvo. Pri tome, Zakon o socijalnoj i dječijoj zaštiti predviđa da se ova naknada ne može utvrditi u iznosu manjem od najniže cijene rada, u skladu sa zakonom i Opštim kolektivnim ugovorom.

Pravo na naknadu zarade u punom iznosu ostvaruje roditelj koji je prije ostvarivanja ovog prava bio u radnom odnosu najmanje šest mjeseci neprekidno, a ukoliko je u radnom odnosu bio kraće ostvaruje pravo na

70% od iznosa naknade zarade. Naknadu zarade roditelji ostvaruju kod poslodavca, koji obračun i isplatu vrši najmanje jednom mjesečno².

Da li pravo na naknadu zarade u ovom slučaju može ostvariti i lice koje se bavi preduzetničkom djelatnošću?

Može, ukoliko se radi o licu koje se bavi preduzetničkom djelatnošću kao jedini zaposleni. Pri tome, lice koje se bavi preduzetničkom djelatnošću pravo na naknadu zarade ostvaruje kod centra za socijalni rad, a osnovica za isplatu određuje se u visini osnovice na koju su plaćeni porezi i doprinosi.

Da li pravo na naknadu zarade može ostvariti žena koja je neza-poslena?

Ne. Pravo na naknadu zarade može ostvariti samo žena koja je u radnom odnosu. Žena koja nije u radnom odnosu može ostvariti pravo na drugi novčani iznos, a to je naknada po osnovu rođenja djeteta, ukoliko se nalazi na evidenciji nezaposlenih lica kod Zavoda za zapošljavanje i ukoliko je podnijela zahtjev za ostvarivanje ovog prava u roku od 30 dana od dana porođaja. Ova naknada iznosi 25 eura mjesečno i žena je ostvaruje do navršene jedne godine života djeteta, ukoliko je podnijela zahtjev u roku od 30 dana od dana porođaja, odnosno – ako nije podnijela zahtjev u tom roku, od dana podnošenja zahtjeva.

Da li žena ostvaruje pravo na naknadu zarade u slučaju odsustva sa rada zbog održavanja trudnoće?

Da. Naknada zarade za vrijeme održavanja trudnoće obezbjeđuje se u visini od 100% od osnova za naknadu. Ova naknada se od prvog dana isplaćuje iz sredstava Fonda namijenjenih za obavezno zdravstveno osiguranje.

---

2 Poslodavac može ostvariti refundaciju sredstava po osnovu isplate naknade zarade za porodiljsko odsustvo i naknade zarade za rad sa polovinom punog radnog vremena kod centra za socijalni rad. Ukoliko je zahtjev za refundaciju podnesen u roku od 30 dana od dana početka korišćenja prava na porodiljsko odsustvo i prava na rad sa polovinom punog radnog vremena, isplata teče od toga dana, a ako je zahtjev podnesen poslije toga roka, isplata teče od dana podnošenja zahtjeva. Poslodavac ne može ostvariti refundaciju sredstava po osnovu isplate naknade ukoliko podnese zahtjev po isteku vremena koje je zaposleni koristio za porodiljsko odsustvo, odnosno za rad sa polovinom punog radnog vremena.

Da li su novčane naknade koje žena ostvaruje u slučaju porođaja utvrđeni u fiksnom iznosu?

Jesu. Međutim, mogu se odrediti i u većem iznosu po prethodno pribavljenom mišljenju ministarstva nadležnog za oblast finansija.

Koja prava žena još ostvaruje u vezi sa rođenjem djeteta?

Jedno od prava koje se ostvaruje u vezi sa rođenjem djeteta je oprema za novorođeno dijete. Ovo pravo spada u korpus prava iz dječije zaštite i ostvaruju ga roditelji za svako novorođeno dijete. U skladu sa Zakonom o socijalnoj i dječijoj zaštiti, novčana naknada po ovom osnovu iznosi 100 eura i roditelji je mogu ostvariti ukoliko podnesu zahtjev do navršene jedne godine života djeteta.

Može li otac djeteta koristiti porodijsko odsustvo?

Može. U ovom slučaju se radi o roditeljskom odsustvu, odnosno odsustvu radi njege djeteta. Ovo pravo otac djeteta može ostvariti u slučaju kad majka napusti dijete, umre ili je iz drugih opravdanih razloga spriječena da ga koristi (izdržavanje kazne zatvora, teža bolest i dr.).

Osim toga, otac djeteta ima pravo na plaćeno odustvo u slučaju porođaja supruge. Prema važećem Opštem kolektivnom ugovoru ovo odsustvo iznosi tri dana.

Da li žena koja je bila na porodijskom odsustvu ima pravo na godišnji odmor?

Ima. U smislu Zakona o radu, u dane godišnjeg odmora uračunavaju se i dani koje je zaposleni proveo na odsustvu sa rada uz naknadu zarade i privremena spriječenost za rad u skladu sa propisima o zdravstvenom osiguranju (čl. 66, stav 2. ZOR-a).

Takođe, ukoliko je žena bila spriječena da iskoristi godišnji odmor zbog porodijskog odsustva ima pravo da po isteku te spriječenosti za rad nastavi korišćenje godišnjeg odmora. Pri tome, ukoliko zbog ove spriječenosti nije uspjela da iskoristi godišnji odmor u tekućoj kalendarskoj godini, to pravo može iskoristiti do 30. juna naredne godine.

Šta podrazumijeva zaštita na radu vezi sa negom djeteta?

Zakon o radu u čl. 11, stav 3. predviđa da zaposleni/a ima pravo na posebnu zaštitu radi njege djeteta u skladu sa ovim zakonom. Iz ove formulacije proizilazi da pravo na posebnu zaštitu u ovom slučaju imaju

kako majka, tako i otac djeteta. Ova odredba je razrađena u daljem tekstu zakona, tako da se pravi razlika između redovne njege djeteta i njege djeteta sa smetnjama u razvoju.

U ovom prvom slučaju pravi se razlika između zaštite na radu koja je predviđena za samohranog roditelja i situacije kada dijete ima oba roditelja. Zaštita radno-pravnog statusa je predviđena za samohranog roditelja koji ima dijete mlađe od sedam godina i ona se ogleda u vidu zabrana, i to:

- zabrana raspoređivanja na rad u drugo mjesto van mjesta prebivališta, odnosno boravišta;
- zabrana prekovremenog i noćnog rada (osim ako postoji pristanak zaposlenog/e, koji mora biti dat u pisanoj formi);
- zabrana otkazivanja ugovora o radu od strane poslodavca (osim ukoliko su zasnovali radni odnos na određeno vrijeme), kao i proglašenja licima za čijim je radom prestala potreba usled tehnoloških, ekonomskih i restrukturalnih promjena (čl.108, stav 2).

Osim toga, Zakon predviđa dodatan korpus prava za jednog od roditelja koji imaju djecu mlađu od tri godine. To podrazumijeva sledeće:

- pravo na odsustvovanje sa rada dok dijete navrší tri godine života. U ovom slučaju se radi o neplaćenom odsustvu, jer jedan od roditelja ima pravo na zdravsteno i penzijsko – invalidsko osiguranje, a ostala prava i obaveze miruju;
- jedan od zaposlenih roditelja ima pravo da radi polovinu punog radnog vremena za vrijeme dok dijete navrší tri godine života, ukoliko je djetetu potrebna pojačana njega.

Da li žena nakon isteka porodiljskog odsustva može da radi prekovremeno, odnosno noću?

Može, ali samo ukoliko ima dijete koje je starije od tri godine. U suprotnom, ZOR zabranjuje rad duži od punog radnog vremena i rad noću. Ipak, zakon pravi izuzetak u pogledu noćnog rada – na način što dozvoljava noćni rad za ženu koja ima dijete starije od dvije godine. Da bi ovakav rad bio zakonit, poslodavac je dužan da traži pisanu izjavu žene koja obavezno mora sadržati datum i potpis zaposlene. Tek nakon dobijanja pisane izjave zaposlene poslodavac može donijeti odluku o uvođenju noćnog, odnosno prekovremenog rada. Takođe, poslodavac je dužan da obavijesti inspekciju rada u roku o tri dana od donošenja odluke

o uvođenju prekovremenog rada. Ukoliko je prekovremeni ili noćni rad uveden suprotno ovim pravilima, predviđena je prekršajna odgovornost poslodavca, a postupak zaštite ostvaruje se kod inspekcije rada.

Na koji način je zaštićen radno-pravni status roditelja koji imaju dijete sa smetnjama u razvoju?

Jedan od roditelja koji ima dijete sa težim smetnjama u razvoju može raditi duže od punog radnog vremena, odnosno noću, samo na osnovu pisanog pristanka (čl. 110, stav 3. ZOR-a). Osim toga, predviđena je i zabrana raspoređivanja u drugo mjesto van prebivališta, odnosno boravišta (čl. 42. ZOR-a).

Posebna zaštita roditelja u ovom slučaju predviđena je i kroz pravo na rad sa polovinom punog radnog vremena. Suština ove zaštite je u činjenici da roditelji koji imaju dijete sa smetnjama u razvoju i po tom osnovu ostvaruju pravo na rad sa polovinom punog radnog vremena, ostvaruju sva prava iz radnog odnosa i po osnovu rada u punom obimu.

Takođe, predviđena je zaštita od otkazivanja ugovora o radu od strane poslodavca, u vidu zabrane otkazivanja ugovora o radu na neodređeno vrijeme. Ista zabrana postoji i u pogledu proglašenja za "tehnološki višak", odnosno licima za čijim radom je prestala potreba usled ekonomskih, tehnoloških i restrukturalnih promjena.

U kojim slučajevima je zabranjeno raspoređivanje žena?

Žena koja ima dijete mlađe od pet godina života ne može biti raspoređena na rad u drugo mjesto van mjesta prebivališta, odnosno boravišta. Ovu situaciju treba razlikovati od zaštite žene kao samohrane majke (obzirom da je zakonom predviđena zabrana raspoređivanja u drugo mjesto rada za samohranog roditelja koji ima dijete mlađe od sedam godina).

Na koji način je žena zaštićena u pogledu prestanka radnog odnosa?

Zakon o radu u čl. 8, stav 4. predviđa da zaposleni/a ne može trpjeti štetne posljedice u slučaju prijavljivanja, odnosno svjedočenja zbog uznemiravanja i seksualnog uznemiravanja na radu i u vezi sa radom. To znači da u ovoj situaciji poslodavac ne može pokrenuti disciplinski postupak protiv zaposlene, niti joj može otkazati ugovor o radu.

Osim toga, ZOR predviđa zabranu otkazivanja ugovora o radu zbog trudnoće ili ako žena koristi porodijsko odsustvo. Ova zaštita se odnosi

na ženu koja je zasnovala radni odnos na neodređeno vrijeme, ali ne i na ženu koja zasnovala radni odnos na određeno vrijeme koji ističe u toku trudnoće i porodijskog odsustva. Zaštita u slučaju od prestanka radnog odnosa u toku trajanja porodijskog odsustva predviđena je jedino ukoliko se radi o obavljanju pripravničkog staža, koji se u slučaju porodijskog odsustva prekida, a nastavlja da teče nakon isteka porodijskog odsustva.

Da li se može ostvariti pravo na odsustvo radi usvojenja djeteta?

Može. Ovo pravo može ostariti jedan od usvojilaca djeteta koje je mlađe od osam godina života. Ovo pravo se ostvaruje u trajanju od godinu dana neprekidno od dana usvojenja djeteta.

Da li u ovom slučaju zaposleni/a ostvaruje pravo na naknadu, i koji je postupak ostvarivanja ovog prava?

Da, zaposleni/a ostvaruje pravo na naknadu zarade, u skladu sa zakonom. Ovo pravo se ostvaruje na osnovu pisanog obavještenja, koje je zaposleni/a dužan/na da podnese poslodavcu mjesec dana prije početka korišćenja tog prava.

Na koji način žena može potražiti zaštitu u slučaju da je diskriminisana na radu ili u vezi sa radom?

Zaštita prava u slučaju diskriminacije po osnovu pola može se obezbijediti podnošenjem predstavke Ministarstvu za ljudska i manjinska prava, u kojoj se ukazuje na postojanje diskriminacije (npr. da neki propis, kriterijum ili radnja ženu dovodi u nepovoljniji položaj u odnosu na muškarca, u istim ili sličnim okolnostima). Nakon toga, Ministarstvo ima obavezu da o prispieću predstavke, njenoj sadržini i postupanju po predstavi obavijesti državni organ ili organ lokalne samouprave, poslodavca, političku stranku ili drugo pravno ili fizičko lice na koje se upućuje predstavka, kao i da zatraži da se o predstavi izjasne u određenom roku. Ukoliko ne dostave izjašnjenje, Ministarstvo zauzima stav o predstavi na osnovu podataka sa kojima raspolaže, o čemu sastavlja izvještaj ili službenu zabilježku, u kojoj upozorava da postojanje diskriminacije po osnovu pola, preporučuje način za otklanjanje uzroka diskriminacije i određuje rok za podnosioca/teljku predstavke i suprotnu stranu u kojem će obavijestiti Ministarstvo o preduzetim mjerama.

Takođe, zaštitu svojih prava u slučaju diskriminacije žena može potražiti u postupku pred sudom.

U slučaju povrede prava od strane državnog organa (suda, Vlade, ministarstva, uprave, agencije); organa lokalne samouprave (opštinskog organa); javne službe i drugog nosioca javnih ovlašćenja (zdravstvene i obrazovne ustanove, javnog preduzeća i drugog pravnog lica koje vrši javna ovlašćenja) žena može podnijeti pritužbu Zaštitniku ljudskih prava i sloboda. Zaštitniku se možete obratiti i preko odgovarajućeg udruženja, odnosno organizacije, kao i preko poslanika pritužbu može podnijeti i drugo lice, ali po prethodno dobijenoj pismenoj saglasnosti žene koja smatra da joj je ugroženo pravo. Pritužba se mora podnijeti u roku od jedne godine od dana učinjene povrede, odnosno od dana saznanja o povredi. Izuzetno, Zaštitnik može postupati i po isteku ovog roka, ako ocijeni da je slučaj od opšteg značaja.

Ukoliko ustanovi da je došlo do povrede prava, Zaštitnik sačinjava konačno mišljenje i upućuje preporuku organu šta treba da preduzme da bi se utvrđena povreda otklonila. On utvrđuje i rok za postupanje po njegovoj preporuci. Organ je dužan da pismeno informiše Zaštitnika o preduzetim radnjama radi izvršenja preporuke. Ukoliko organ ne postupi po preporuci, Zaštitnik o tome može obavijestiti: neposredno viši organ, Skupštinu Crne Gore i javnost.

Da li postoji mogućnost podnošenja anonimne prijave da je neka žena diskriminisana?

Ne, ukoliko se radi o neposrednoj diskriminaciji, jer u ovom slučaju predstavku može podnijeti žena koja je diskriminisana ili u njeno ime i uz njenu saglasnost drugo pravno ili fizičko lice.

Postupanje po anonimnoj predstavi je moguće ukoliko se njome ukazuje na posrednu diskriminaciju po osnovu pola, ukoliko ona sadrži dovoljno podataka za utvrđivanje postojanja diskriminacije po osnovu pola.

Na koji način žena može ostvariti zaštitu svojih prava pred sudom?

Sporovi iz radnih odnosa u prvom stepenu se rješavaju pred osnovnim sudovima. Ne postoje posebna vijeća za radne sporove, već ove sporove rješavaju parnična vijeća. Poslodavac je dužan da pravosnažnu odluku suda izvrši u roku od 15 dana od dana dostavljanja odluke, ako odlukom suda nije određen drugi rok. Ukoliko se radi o sporovima povodom nezakonitog prestanka radnog odnosa, zaposleni/a ima pravo da pored naknade štete (stvarne i izmakle dobiti) traži povratak na radno mjesto koje odgovara njegovom/njenom stepenu stručne spreme i radnim sposobnostima.

Koja je uloga inspekcije rada u zaštiti prava zaposlenih?

Inspekcija rada vrši nadzor nad primjenom propisa iz oblasti rada, posebno onih koji se tiču prava zaposlenih. U slučaju da je utvrđeno kršenje zakona i drugih propisa od strane poslodavca, predviđena je prekršajna odgovornost. Inspektor/ka rada je obavezan/na da, pored upravnih mjera i radnji propisanih zakonom, privremeno zabrani rad subjektu nadzora, ako prilikom vršenja inspeksijskog nadzora utvrdi da:

1. nije zaključio ugovor o radu sa licem koje se zapošljava prije početka rada;
2. nije zaključio ugovor o radu sa strancem/kinjom (strani/a državljanin/ka i lice bez državljanstva) pod uslovima utvrđenim posebnim zakonom i međunarodnim konvencijama;
3. nije prijavio lice sa kojim je zaključio ugovor o radu ili posebne vrste ugovora o radu na zdravstveno osiguranje ili penzijsko-invalidsko osiguranje ili osiguranje za slučaj nezaposlenosti;
4. nije uplatio doprinose za zdravstveno osiguranje, penzijsko-invalidsko osiguranje ili osiguranje za slučaj nezaposlenosti za lice sa kojim je zaključio ugovor o radu ili posebnu vrstu ugovora o radu.

Osim toga, Zakon o radu predviđa obavezu poslodavca da obavijesti inspektora/ku rada o uvođenju prekovremenog rada u roku od tri dana od dana donošenja odluke o uvođenju tog rada, a inspektor/ka rada može zabraniti uvođenje prekovremenog rada, ako utvrdi da je uveden suprotno odredbama zakona.

Može li inspektor/ka rada da odloži izvršenje odluke poslodavca?

Može, ali samo u jednom slučaju. Inspektor/ka rada svojim rješenjem može odložiti izvršenje odluke poslodavca o prestanku radnog odnosa do donošenja pravosnažne odluke suda, ukoliko utvrdi da je tom odlukom očigledno povrijeđeno pravo zaposlenog/e. Uslov za to je da je zaposleni/a pokrenuo/la spor za zaštitu prava kod nadležnog suda i da u roku od 15. dana od pokretanja spora pokrene inicijativu za odlaganje izvršenja odluke suda. Protiv ovog rješenja inspektora/ke rada ne može se pokrenuti upravni spor.

Postoji li mogućnost rješavanja sporova u alternativnim postupcima?

Postoji. Postupak mirnog rješavanja radnih sporova uređen je Zakonom o mirnom rješavanju radnih sporova. Zakon predviđa da se u slu-

čaju individualnih radnih sporova angažuje arbitar³. Shodno načelu dobrovoljnosti, strane u sporu same odlučuju o angažovanju arbitra, uz pravilo da rokovi za pokretanje postupka pred nadležnim sudom ne teku dok traje postupak pred arbitrom. Takođe, strane se mogu sporazumjeti da i u toku sudskog postupka pokrenu postupak pred arbitražom. I dok je postupak za rješavanje spora pred arbitrom dobrovoljan, odluka koju on donosi je obavezujuća za strane u sporu. Postupak se završava donošenjem rješenja, koje postaje pravosnažno i izvršno danom dostavljanja stranama u sporu, a ako je u rješenju određeno da se radnja koja je predmet izvršenja može izvršiti u ostavljenom roku, rješenje postaje izvršno istekom tog roka. Zakon predviđa da se na rješenje arbitra ne može uložiti žalba, ali se može podnijeti tužba za poništaj kod nadležnog suda⁴.

2. PRAVA IZ OSIGURANJA PO OSNOVU NEZAPOSLENOSTI

Da li svaka žena koja nije u radnom odnosu ima status nezaposlenog lica?

Ne. Da bi imala status nezaposlenog lica žena mora da ispunjava uslove koji su predviđeni Zakonom o zapošljavanju i ostvarivanju prava po osnovu nezaposlenosti. Pri tome, jednaki uslovi se traže i za muškarce i za žene. Prema ovom zakonu, nezaposleno lice je lice od 15 do 65 godina života koje je crnogorski/a državljanin/ka i stranac/kinja sa ličnom radnom dozvolom, koje se nalazi na evidenciji Zavoda za zapošljavanje Crne Gore,

---

3 Individualnim radnim sporom, u smislu ovog zakona, smatra se spor koji nastaje iz rada i po osnovu rada, a stranom u individualnom sporu, u smislu ovog zakona, smatra se zaposleni i poslodavac, dok se pod kolektivnim radnim sporom smatra spor povodom zaključivanja, izmjena i dopuna ili primjene kolektivnog ugovora, ostvarivanja prava na sindikalno organizovanje i štrajk.

4 Do poništenja rješenja arbitra može doći ako se dokaže: da sporazum o određivanju arbitra nije bio zaključen ili nije bio punovažan; odnosno ako strana u sporu nije bila sposobna da zaključi sporazum o određivanju arbitra; ako su postojali uslovi za izuzeće arbitra; ako strana u sporu nije bila uredno obaviještena u pokretanju postupka pred arbitrom ili joj je na nezakonit način bilo onemogućeno da raspravlja pred arbitrom; kao i u slučaju da se rješenje arbitra odnosi na spor koji nije predviđen sporazumom o određivanju arbitra.

spособno ili djelimično sposobno za rad, koje nije zasnovalo radni odnos i koje aktivno traži zaposlenje.

Šta se podrazumijeva pod aktivnim traženjem zaposlenja?

Aktivna politika zapošljavanja podrazumijeva planove, programe i mjere usmjerene ka povećanju zaposlenosti, odnosno smanjenju nezaposlenosti. Aktivna politika zapošljavanja utvrđuje se nacionalnom strategijom zapošljavanja i razvoja ljudskih resursa, kojom se utvrđuju prioriteti, rokovi i subjekti koji učestvuju u izvršavanju sledećih mjera: 1) informisanje o mogućnostima i uslovima zapošljavanja; 2) posredovanje u zapošljavanju; 3) profesionalna orijentacija; 4) finansiranje zarade pripravnika/ca; 5) podrška samozapošljavanju; 6) subvencije za zapošljavanje; 7) obrazovanje i osposobljavanje odraslih; 8) profesionalna rehabilitacija teže zapošljivih lica; 9) javni rad; 10) stipendiranje; 11) druge mjere usmjerene na povećanje zaposlenosti, odnosno smanjenje nezaposlenosti.

Da li žena koja je redovna učenica ili studentkinja ima status nezaposlenog lica?

Ne, jer se nezaposlenim licem ne smatra redovan učenik, student, zaposleni kojem miruju prava iz radnog odnosa, penzioner i poljoprivrednik upisan u registar poljoprivrednika kod nadležnog organa.

Međutim, nezaposlenom licu može se dodijeliti stipendija u skladu sa potrebama na tržištu rada, ukoliko nije ostvarilo stipendiju po drugom osnovu.

Koja su prava nezaposlenih lica?

Zakon o zapošljavanju i ostvarivanju prava po osnovu nezaposlenosti predviđa dvije vrste prava za nezaposlena lica. Prvu grupu prava ostvaruju sivalica koja se nalaze na evidenciji Zavoda za zapošljavanje kao nezaposlena lica, dok drugu grupu prava čine prava po osnovu nezaposlenosti, koju ostvaruju nezaposlena lica koja su prethodno bila u radnom odnosu. Prvu grupu čine sljedeća prava: 1) pravo na informisanje kod Zavoda i agencije o mogućnostima i uslovima za zapošljavanje; 2) besplatno korišćenje usluga Zavoda i agencije; 3) utvrđivanje individualnog plana zapošljavanja sa Zavodom i agencijom; 4) učestvovanje u programima i mjerama aktivne politike zapošljavanja, u skladu sa individualnim planom zapošljavanja; 5) ostvarivanje novčane pomoći za vrijeme obrazovanja, osposobljavanja i profesionalne rehabilitacije teže zapošljivih lica, u skladu sa opštim aktom Zavoda.

Nezaposleno lice koje zasnuje radni odnos na neodređeno vrijeme van mjesta prebivališta ima pravo na jednokratnu novčanu pomoć, za nadoknadu putnih i troškova selidbe, u skladu sa opštim aktom Zavoda.

Koja su prava iz osiguranja od nezaposlenosti?

To su: pravo na novčanu naknadu i pravo na zdravstveno osiguranje, penzijsko i invalidsko osiguranje za vrijeme korišćenja prava na novčanu naknadu.

Koji su uslovi za ostvarivanje prava na novčanu naknadu u slučaju nezaposlenosti?

Da bi ostvario/la ovo pravo, nezaposleni/a mora da ispunjava sledeće uslove:

- da je prije prestanka radnog odnosa imao/la staž osiguranja od najmanje 12 meseci neprekidno ili sa prekidima u poslednjih 18 meseci;
- da mu/joj je radni odnos prestao bez njegove/njene saglasnosti ili krivice;
- da se prijavio/la Zavodu i podnio/la zahtjev u roku od 30 dana od dana prestanka radnog odnosa.

Može li nezaposleni/a ostvariti pravo na novčanu naknadu ako mu/joj je radni odnos prestao po sili zakona?

Ne, osim ukoliko mu/joj je radni odnos prestao usljed stečaja ili likvidacije.

Da li se ovo pravo ostvaruje i ako je radni odnos prestao po osnovu "tehnološkog viška"?

Da, ukoliko je prestanku radnog odnosa prethodila isplata otpremnine po osnovu "tehnološkog viška". Ali, ukoliko je zaposleni/a odbio/la da primi otpremninu ili nije pristao/la na ostvarivanje nekog drugog prava po osnovu "tehnološkog viška", neće ostvarivati ni pravo na novčanu naknadu po osnovu nezaposlenosti.

Da li zaposleni/a koji/a je sam otkazao/la ugovor o radu ima pravo na novčanu naknadu?

U skladu sa Zakonom, zaposleni/a kome je radni odnos prestao njegovom/njenom voljom ili krivicom neće ostvarivati pravo na novčanu naknadu. Od ovog pravila postoje izuzeci. U pogledu prvog slučaja, zakon predviđa tri izuzetka, i to ako je zaposleni/a otkazao/la ugovor o

radu usljed: 1) premještanja bračnog druga u drugo mjesto prebivališta, u skladu sa posebnim propisima; 2) promjene mjesta prebivališta radi uspostavljanja zajednice života nakon zaključenog braka; 3) zdravstvenih razloga nezaposlenog lica ili članova njegove/njene uže porodice radi preseljenja u drugo mjesto na osnovu nalaza nadležnog organa odgovarajuće zdravstvene ustanove.

Kada je u pitanju prestanak radnog odnosa otkazom poslodavca, predviđen je izuzetak kada će zaposleni/a ostvarivati pravo na novčanu naknadu, a to je: ukoliko mu/joj je poslodavac otkazao ugovor o radu zato što nije pokazao/la odgovarajuće rezultate na probnom radu.

Da li jednom stečeno pravo na novčanu naknadu nezaposleni/a ostvaruje trajno?

Ovo pravo nema trajan karakter. Ipak, neke kategorije nezaposlenih ostvaruju ovo pravo do ponovnog zaposlenja, odnosno nastupanja nekog od osnova za prestanak prava na novčanu naknadu po ovom zakonu (npr. sticanje uslova za neku od penzija), a to su: 1) lica koja imaju više od 30 godina staža osiguranja (žena), odnosno više od 35 godina staža osiguranja (muškarac); 2) lica koje ima više od 25 godina staža osiguranja, a roditelj je lica koje u skladu sa zakonom ostvaruje pravo na ličnu invalidninu.

Za ostale kategorije je vremenski ograničeno i ostvaruje se zavisno od dužine staža osiguranja, i to na sljedeći način:

- 1) 3 mjeseca ako ima staž osiguranja od jedne do pet godina;
- 2) 4 mjeseca ako ima staž osiguranja od pet do 10 godina;
- 3) 6 mjeseci ako ima staž osiguranja od 10 do 15 godina;
- 4) 8 mjeseci ako ima staž osiguranja od 15 do 20 godina;
- 5) 10 mjeseci ako ima staž osiguranja od 20 do 25 godina;
- 6) 12 mjeseci ako ima staž osiguranja preko 25 godina.

Da li je žena posebno zaštićena u pogledu ostvarivanja prava na novčanu naknadu?

Jeste, u slučaju da se nalazi na porodiljskom odsustvu, jer se pravo na novčanu naknadu nastavlja za vrijeme porodiljskog odsustva.

Na koji način se može ostvariti pravo na novčanu naknadu?

U postupku za ostvarivanje ovog prava primjenjuju se odredbe zakona kojim se uređuje opšti upravni postupak, ako ovim zakonom nije drukčije uređeno. Postupak se pokreće na zahtjev nezaposlenog lica. Novčana naknada pripada nezaposlenom licu od prvog dana po prestanku radnog

odnosa, ako se prijavi Zavodu u roku od 30 dana od dana prestanka radnog odnosa i u tom roku podnese zahtjev za novčanu naknadu, a ako zahtjev podnese po isteku tog roka - novčana naknada pripada mu/joj od dana podnošenja zahtjeva, s tim što gubi pravo na novčanu naknadu ako podnese zahtjev po isteku vremena za koje bi mu/joj pravo na novčanu naknadu pripadalo u skladu sa zakonom.

O zahtjevu u prvom stepenu odlučuje rukovodilac/teljka organizacione jedinice, koji donosi rješenje na koje nezaposleno lice ima pravo žalbe. U drugostepenom postupku rješenje po žalbi donosi direktor/ka Zavoda, protiv kojeg se može pokrenuti upravni spor.

Da li nezaposleno lice ima obaveze prema Zavodu za zapošljavanje?

Da. Nezaposleno lice ima obavezu da: 1) aktivno traži zaposlenje; 2) izvršava obaveze utvrđene individualnim planom zapošljavanja; 3) učestvuje u mjerama aktivne politike zapošljavanja, u skladu sa zakonom, opštim aktom Zavoda i individualnim planom zapošljavanja; 4) prihvati odgovarajuće zaposlenje, u skladu sa zakonom i individualnim planom zapošljavanja; 5) se lično javlja Zavodu, radi informisanja o mogućnostima i uslovima zaposlenja i posredovanja u zapošljavanju, na svaki poziv Zavoda, a najmanje jednom u tri mjeseca, odnosno korisnik novčane naknade jednom mjesečno; 6) obavijesti Zavod o svakoj promjeni koja utiče na sticanje ili gubljenje prava ili obaveza po ovom zakonu, a najkasnije osam dana od nastanka promjene; 7) ispunjava druge obaveze koje ima po zakonu, opštem aktu Zavoda i individualnom planu zapošljavanja.

Šta je individualni plan zapošljavanja?

To je dogovor između nosilaca zapošljavanja i nezaposlenog/e o aktivnostima nezaposlenog/e kod traženja posla i uključivanja u mjere aktivne politike zapošljavanja. Ovaj plan se dopunjava i mijenja u skladu sa novim saznanjima i promijenjenim okolnostima na tržištu rada. Sadržaj i način utvrđivanja individualnog plana zapošljavanja uređuje se opštim aktom Zavoda.

Koje su posledice neispunjavanja obaveza koje ima nezaposleno lice?

Posljedice neispunjavanja obaveza koje su predviđene zakonom za nezaposleno lice su: prestanak vođenja evidencije; i vraćanje sredstava, ukoliko je nezaposleno lice neosnovano primilo novčanu naknadu ili druga novčana sredstva.

3. PENZIJSKO I INVALIDSKO OSIGURANJE

Prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja su: 1) za slučaj starosti - pravo na starosnu penziju; 2) za slučaj invalidnosti - pravo na invalidsku penziju; 3) za slučaj smrti: pravo na porodičnu penziju; i pravo na naknadu pogrebnih troškova; 4) za slučaj tjelesnog oštećenja prouzrokovanog povredom na radu ili profesionalnom bolešću - pravo na novčanu naknadu za tjelesno oštećenje⁵.

Da li žena ostvaruje pravo na starosnu penziju pod povoljnijim uslovima u odnosu na muškarce?

Da. Prema važećem zakonu, za ostvarivanje prava na starosnu penziju za žene se traži manji broj godina života, kao i kraći penzijski staž. U tom smislu, Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju za žene predviđa sljedeće uslove:

- 60 godina života i najmanje 15 godina penzijskog staža (dok se za muškarce traži 65 godina života);
- 35 godina staža osiguranja i najmanje 55 godina života (dok se za muškarca u ovom slučaju traži najmanje 40 godina staža osiguranja)⁶.

Da li zaposleni/e koji rade na radnim mjestima na kojima postoje otežani uslovi rada ostvaruju pravo na starosnu penziju pod povoljnijim uslovima?'

---

5 Sistem penzijskog i invalidskog osiguranja koji je u primjeni u Crnoj Gori uređen je Zakonom o penzijskom i invalidskom osiguranju ("Službeni list RCG", br. 54/03, 39/04, 79/04, 81/04 i 47/07 i "Službeni list CG", br. 79/08 i 14/10) koji se primjenjuje od 1. januara 2004. godine.

6 Osiguraniku kome se staž osiguranja računa sa uvećanim trajanjem, starosna granica za sticanje prava na starosnu penziju snižava se zavisno od stepena uvećanja staža za po jednu godinu, i to:

- 1) za svakih šest godina provedenih na radnom mjestu, odnosno poslu na kome se efektivno provedenih 12 mjeseci računa u staž osiguranja kao 14 mje-seci;
  - 2) za svakih pet godina provedenih na radnom mjestu, odnosno poslu na kome se efektivno provedenih 12 mjeseci računa u staž osiguranja kao 15 mjeseci;
  - 3) za svake četiri godine provedene na radnom mjestu, odnosno poslu na kome se efektivno provedenih 12 mjeseci računa u staž osiguranja kao 16 mjeseci;
  - 4) za svake tri godine provedene na radnom mjestu, odnosno poslu na kome se efektivno provedenih 12 mjeseci računa u staž osiguranja kao 18 mjeseci.
- Starosna granica se na ovaj način može se sniziti najviše do 55 godi-ne života.

7 To su sledeće kategorije osiguranika: 1) ovlašćeni službenici u smislu propisa o vršenju

Ova lica stižu pravo na starosnu penziju ako su navršila najmanje 50 godina života i 20 godina staža osiguranja, od čega najmanje 10 godina efektivno provedenih na radnim mjestima na kojima se staž osiguranja računa sa uvećanim trajanjem. U period od 10 godina efektivno provedenih na radnim mjestima na kojima se staž osiguranja računa sa uvećanim trajanjem kumulativno se računa period proveden na navedenim radnim mjestima, odnosno poslovima na kojima se staž osiguranja računa sa uvećanim trajanjem⁸.

Osim toga, zaposleni koji rade u rudnicima stižu pravo na starosnu penziju kad navrše 30 godina staža osiguranja, od čega najmanje 20 godina efektivno provedenih na radnim mjestima na kojima se u rudnicima staž osiguranja računa sa uvećanim trajanjem.

U čemu je razlika između pojmova "penzijski staž" i "staž osiguranja"?

Penzijski staž je širi pojam od staža osiguranja i obuhvata: staž osiguranja i poseban staž. Staž osiguranja je vrijeme provedeno na radu po osnovu koga je osiguranik/ca bio/la osiguran/a na penzijsko i invalidsko osiguranje, za koje je uplaćen doprinos za ovo osiguranje. Poseban staž je vrijeme provedeno van osiguranja koje se po "starim propisima" računa kao staž.

Kako se izračunava visina starosne penzije?

Visina starosne penzije izračunava se tako što se lični bodovi osiguranika/ce pomnože sa vrijednošću penzije za jedan lični bod na dan ostvarivanja prava. Lični bodovi utvrđuju se množenjem ličnog koeficijenta⁹

---

unutrašnjih i policijskih poslova; 2) ovlašćeni službenici Agencije za nacionalnu bezbjednost; 3) profesionalna vojna lica na službi u Vojsci Crne Gore; 4) zaposleni u organima i organizacijama koji, u smislu propisa o odbrani, rade na poslovima na kojima se staž osiguranja računa sa uvećanim trajanjem; 5) ovlašćena službena lica u smislu propisa o izvršenju krivičnih sankcija.

8 Ovi osiguranici pravo na penziju mogu ostvariti iako nemaju status ovlašćenih službenih lica, odnosno profesionalnih vojnih lica, odnosno zaposlenih u organima i organizacijama koji u smislu propisa o odbrani rade na poslovima na kojima se staž osiguranja računa sa uvećanim trajanjem, ako su na tim poslovima proveli najmanje 20 godina.

9 Godišnji lični koeficijent utvrđuje se na osnovu zarada, odnosno osnovica osiguranja počev od 1. januara 1970. godine, tako što se zarada, odnosno osnovica osiguranja utvrđena za svaku kalendarsku godinu podijeli sa prosječnom godišnjom zaradom u Republici za istu kalendarsku godinu. Lični koeficijent utvrđuje se tako što se zbir godišnjih ličnih koeficijenata podijeli sa periodom za koje su obračunati, s tim što se svaka godina računa kao 1, svaki mjesec kao 0,0833, a svaki dan kao 0,00274.

osiguranika/ce i njegovog/njenog penzijskog staža.

Osiguraniku/ci koji/a koristi pravo da odsustvuje sa rada po propisima o radu, dok dijete navrší tri godine života, za izračunavanje godišnjeg ličnog koeficijenta za taj period uzima se lični koeficijent iz perioda u kom je osiguranik/ca ostvario/la zaradu, naknadu zarade, odnosno osnovicu osiguranja.

Kako se utvrđuje najviši i najniži iznos penzije?

Najviša penzija se određuje množenjem penzijskog staža osiguranika/ce sa koeficijentom 4, što znači da se za izračunavanje visine penzije limitira visina ličnog koeficijenta. Ukoliko se u postupku određivanja visine penzije utvrdi da bi lični koeficijent osiguranika/ce – prema ostvarenim zaradama, odnosno ostvarenim osnovicama osiguranja – iznosio preko 4, on se limitira, tako da lični koeficijent osiguranika/ce može iznositi najviše 4.

Osiguranik/ca ima pravo na najnižu penziju ako je njegova/njena penzija, ostvorena prema sopstvenom ličnom koeficijentu, niža od najniže penzije koja se garantuje zakonom. Visina najniže penzije određuje se množenjem penzijskog staža osiguranika/ce sa koeficijentom 0,5. Osim ovako određene najniže penzije osiguraniku/ci se, ako je to za njega/nju povoljnije, garantuje najniža penzija u nominalnom iznosu koja usklađena od 1. januara 2010. godine iznosi 92,01 EUR-a. Dakle, prilikom određivanja visine penzije upoređuje se koja je od dvije najniže penzije veća, da li najniža penzija sa ličnim koeficijentom 0,5 ili najniža penzija u nominalnom iznosu. Osiguraniku/ci pripada povoljniji iznos.

Osiguraniku – ženi koja ima manje od 40 godina penzijskog staža, prilikom određivanja visine penzije, staž osiguranja navršen do 31. decembra 2003. godine, uvećava za 15%, s tim što ukupan penzijski staž ne može preći 40 godina.

Na koji način (u kom postupku) se ostvaruje pravo na starosnu penziju?

Postupak za ostvarivanje prava na starosnu penziju pokreće se na zahtjev osiguranika/ce. Pravo na starosnu penziju ostvaruje se poslije prestanka osiguranja (zaposlenja, odnosno obavljanja samostalne ili poljoprivredne djelatnosti), s tim što se zahtjev za ostvarivanje prava može podnijeti i prije prestanka osiguranja, uz pružanje odgovarajućih dokaza o izvjesnosti njegovog prestanka. Zahtjev za ostvarivanje prava na starosnu

penziju podnosi se područnom odjeljenju Fonda PIO na čijem području je osiguranik/ca bio/bila posljednji put osiguran/a.

Koji su uslovi za ostvarivanje prava na invalidsku penziju?

Invalidska penzija se ostvaruje u slučaju gubitka radne sposobnosti, koji u smislu Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju može biti potpun ili djelimičan¹⁰. Uslovi za ostvarivanje prava na invalidsku penziju određeni su zavisno od uzroka invalidnosti, odnosno zavisno od toga da li je do invalidnosti došlo povredom na radu¹¹ ili usled profesionalne bolesti¹², ili bolesti i povredom van rada.

Postoji li razlika u uslovima za ostvarivanje prava na invalidsku penziju zavisno od toga da li je do invalidnosti došlo na radu ili van rada?

Da. Ukoliko je do invalidnosti došlo na radu (usljed profesionalne bolesti ili povrede na radu) ne traže se uslovi za ostvarivanje prava na invalidsku penziju u pogledu penzijskog staža i navršenih godina života u momentu nastanka invalidnosti. Međutim, ukoliko je do invalidnosti došlo iz uzroka koji nijesu vezani za rad, osiguranik/ca može ostvariti ovo pravo pod uslovom:

---

10 Invalidnost u smislu propisa o penzijskom i invalidskom osiguranju postoji kad kod osiguranika/ce zbog promjena u zdravstvenom stanju, koje se ne mogu otkloniti liječenjem ili medicinskom rehabilitacijom, nastane potpuni gubitak radne sposobnosti. Invalidnost može biti potpuna i djelimična (kada nastane djelimični gubitak radne sposobnosti od 75%.)

11 Povredom na radu smatra se povreda osiguranika/ce koja se dogodi u direktnoj, uzročnoj, prostornoj i vremenskoj povezanosti sa obavljanjem posla po osnovu koga je osiguran/a, prouzrokovana neposrednim i kratkotrajnim mehaničkim, fizičkim ili hemijskim dejstvom, naglim promjenama položaja tijela, iznenadnim opterećenjem tijela ili drugim promjenama fiziološkog stanja organizma. Povredom na radu smatraju se i sledeće povrede: koje osiguranik/ca pretrpi pri obavljanju posla na koji nije raspoređen, ali koji obavlja u interesu poslodavca kod koga je zaposlen/a; povrede koje osiguranik/ca pretrpi na redovnom putu od stana do mjesta rada i obratno, na putu preduzetom radi izvršavanja službenih poslova i na putu preduzetom radi stupanja na rad, kao i u drugim slučajevima utvrđenim zakonom. Povredom na radu smatra se i oboljenje osiguranika/ce koje je nastalo neposredno ili kao isključiva posljedica nekog nesrećnog slučaja ili više sile za vrijeme obavljanja posla po osnovu koga je osiguran/a ili u vezi sa njim, kao i povreda koju osiguranik/ca pretrpi u vezi sa korišćenjem prava na zdravstvenu zaštitu.

12 Profesionalne bolesti su određene bolesti nastale u toku osiguranja, prouzrokovane dužim neposrednim uticajem procesa i uslova rada na radnim mjestima, odnosno poslovima koje je osiguranik/ca obavljao/la. Profesionalne bolesti, radna mjesta, odnosno poslovi na kojima se te bolesti pojavljuju i uslovi pod kojima se smatraju profesionalnim bolestima utvrđeni su Pravilnikom o utvrđivanju profesionalnih bolesti (*"Službeni list RCG", br. 66/04*).

- da je gubitak radne sposobnosti nastao prije navršanja godina života propisanih za sticanje prava na starosnu penziju i
- da je imao/la navršen penzijski staž koji mu/joj pokriva najmanje jednu trećinu radnog vijeka¹³.

Šta podrazumijeva djelimična invalidska penzija?

Pravo na djelimičnu invalidsku penziju stiže, uz ispunjenje drugih zakonskih uslova, osiguranik/ca kod koga/koje nastane djelimični gubitak radne sposobnosti od 75%. Djelimična penzija iznosi 75% od pune invalidske penzije.

Kako se utvrđuje invalidska penzija u slučaju da je da je invalidnost prouzrokovana djelimično povredom ili usled bolesti na radu, a djelimično van rada?

Ukoliko je do invalidnosti došlo djelimično povredom na radu ili profesionalnom bolešću, a djelimično bolešću ili povredom van rada, određuje se jedna invalidska penzija koja se sastoji od srazmjernih djelova određenih po osnovu povrede na radu ili profesionalne bolesti, odnosno po osnovu bolesti ili povrede van rada prema njihovom uticaju na ukupnu invalidnost, s tim što tako obračunata penzija ne može iznositi više od penzije određene za 40 godina penzijskog staža.

Ukoliko u ovom slučaju zaposleni/a ispunjava uslove za sticanje prava na invalidsku penziju samo po osnovu invalidnosti prouzrokovane povredom na radu ili profesionalnom bolešću invalidska penzija se određuje u procentu sa kojim je na ukupnu invalidnost uticala povreda na radu ili profesionalna bolest.

Da li mlađe kategorije zaposlenih ostvaruju pravo na invalidsku penziju pod povoljnijim uslovima ukoliko je do invalidnosti došlo van rada?

Da, ukoliko se radi o osiguranicima/cama koji su mlađi od 30 godina života, i to pod sledećim uslovima:

- kad je invalidnost nastala do navršene 20 godine života – bez obzira na dužinu staža osiguranja;
- kad je invalidnost nastala od 20 godine do navršene 30 godine života – ako do nastanka invalidnosti ima ukupno najmanje godinu dana staža

---

¹³ Radni vijek je broj punih godina u periodu od dana kad je osiguranik /ca navršio/la 20 godina života, odnosno 23 godine života, ako je redovnim školovanjem stekao/la višu stručnu spremu, odnosno 26 godina života, ako je redovnim školovanjem stekao/la visoku stručnu spremu, do dana nastanka invalidnosti.

osiguranja, ako je to za njega/nju povoljnije od uslova propisanih za druge osiguranike/ce (prema kojima se traži da je jedna trećina radnog vijeka pokrivena penzijskim stažom).

Kako se određuje visina invalidske penzije?

Visina invalidske penzije određuje se na način kako se određuje visina starosne penzije. Specifičnosti koje se odnose na način njenog određivanja, u odnosu na određivanje visine starosne penzije zavise od toga da li se radi o punoj ili djelimičnoj invalidskoj penziji.

Puna invalidska penzija određuje se u visini starosne penzije koja bi osiguraniku/ci pripadala za 40 godina penzijskog staža. Ako je potpuni gubitak radne sposobnosti prouzrokovan povredom van rada ili bolešću, prilikom određivanja visine invalidske penzije kod utvrđivanja ličnih bodova, ako osiguranik/ca nije navršio/la 60 godina života, njegovom/njenom penzijskom stažu dodaje se penzijski staž – radi povoljnijeg izračunavanja penzije¹⁴.

Osiguraniku/ci koji/a je navršio/la staž osiguranja sa uvećanim trajanjem, po osnovu koga mu/joj se snižava starosna granica za sticanje prava na starosnu penziju, prilikom određivanja invalidske penzije za slučaj povrede van rada, odnosno bolesti, snižava se i starosna granica do koje se dodaje penzijski staž, za period koliko se po osnovu navršenog staža osiguranja sa uvećanim trajanjem snižava starosna granica za sticanje prava na starosnu penziju.

Kako teče postupak ostvarivanja prava na invalidsku penziju?

Postupak za ostvarivanje prava na invalidsku penziju pokreće se na zahtjev osiguranika/ce, odnosno poslodavca kod kojeg je osiguranik/ca zaposlen/a, kao i na predlog zdravstvene organizacije koja je osiguraniku/ci pružala zdravstvenu zaštitu. Uz zahtjev, odnosno predlog obavezno se podnosi medicinska dokumentacija propisana Pravilnikom o obimu i sadržini medicinske dokumentacije potrebne u postupku za ostvarivanje prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja (*“Službeni list RCG”, br. 60/04*). Zahtjev, odnosno predlog za ostvarivanje prava na invalidsku penziju podnosi se područnom odjeljenju Fonda PIO na čijem području je osiguranik/ca bio/la posljednji put osiguran/a.

---

¹⁴ Dodati staž se računa od starosne dobi osiguranika na dan nastanka invalidnosti do navršenih 55 godina života u trajanju od dvije trećine tog razdoblja, a od 55 do 60 godina života u trajanju od jedne polovine, s tim što se staž može dodati najviše do 40 godina.

Pod kojim uslovima se može ostvariti pravo na porodičnu penziju?

Da bi član/ica porodice mogao/la da ostvari pravo na porodičnu penziju, neophodno je da su ispunjeni:

- uslovi koji se odnose na umrlog/u osiguranika/cu, odnosno korisnika/cu prava – tzv. **opšti uslovi** (da je navršio/la najmanje pet godina staža osiguranja ili najmanje deset godina penzijskog staža ili ispunio/la uslove za starosnu ili invalidsku penziju; da je bio/la korisnik/ca starosne ili invalidske penzije. Ako je do smrti došlo zbog povrede na radu ili profesionalne bolesti, članovi njegove/njene porodice stiču pravo na porodičnu penziju, bez obzira na dužinu penzijskog staža osiguranika/ce); i
- uslovi koje treba da ispune članovi porodice umrlog osiguranika/ce, odnosno korisnika/ce prava da bi ostvarili pravo na porodičnu penziju – tzv. **posebni uslovi**.

Za sticanje prava na porodičnu penziju potrebno je da kumulativno budu ispunjeni i opšti i posebni uslovi.

Da li roditelji, braća i sestre mogu ostvariti pravo na porodičnu penziju?

Ne. Članovi porodice koji mogu ostvariti pravo na porodičnu penziju su: braćni drug i djeca (rođena u braku ili van braka ili usvojena i pastorčad koje je osiguranik/ca, odnosno korisnik/ca prava izdržavao/la).

Koje uslove treba da ispunjava braćni drug da bi ostvario pravo na porodičnu penziju?

Udovica/udovac stiče pravo na porodičnu penziju, ako je:

- do smrti braćnog druga navršio/la 50 godina života;
- do smrti braćnog druga ili u roku od jedne godine od dana smrti braćnog druga postao/la potpuno nesposoban/na za rad;
- poslije smrti braćnog druga ostalo jedno dijete ili više djece koja imaju pravo na porodičnu penziju po tom braćnom drugu, a udovica/udovac obavlja roditeljsku dužnost prema toj djeci. Udovica/udovac kod kojeg, u toku trajanja prava po tom osnovu, nastupi potpuna nesposobnost za rad, zadržava pravo na porodičnu penziju dok postoji ta nesposobnost.

Udovica/udovac koji, u toku trajanja prava na porodičnu penziju stečenog po osnovu potpune nesposobnosti za rad ili po osnovu vršenja roditeljske dužnosti prema djeci, navršši 50 godina života trajno zadržava

pravo na porodičnu penziju.

Da li udovica ostvaruje pravo na porodičnu penziju pod povoljnijim uslovima?

Zakon predviđa povoljnije uslove za ostvarivanje prava na porodičnu penziju za udovicu, u prelaznom periodu: od 2004. do 2012. godine. Tako, udovica trajno zadržava pravo na porodičnu penziju ukoliko u prelaznom periodu, u toku trajanja prava na porodičnu penziju stečenog po osnovu potpune nesposobnosti za rad ili po osnovu vršenja roditeljske dužnosti prema djeci, navrší godine života iz sledeće tabele:

<i>Kalendarska godina</i>	<i>Godine života navršene do smrti bračnog druga sa kojima udovica stiče pravo na porodičnu penziju</i>
2004	45 godina i šest meseci
2005	46 godina
2006	46 godina i šest meseci
2007	47 godina
2008	47 godina i šest meseci
2009	48 godina
2010	48 godina i šest meseci
2011	49 godina
2012	49 godina i šest meseci

Da li udovica ima pravo na povoljnije uslove za ostvarivanje ovog prava po osnovu funkcije materinstva?

Da, i to u dva slučaja:

- 1) Pravo na porodičnu penziju ima i udovica kod koje je utvrđena trudnoća, kao i udovica koja je dijete umrlog osiguranika, odnosno korisnika prava rodila poslije njegove smrti i to pravo joj pripada od dana smrti osiguranika, odnosno korisnika prava.
- 2) Ako je dijete mrtvo rođeno ili ako umre prije nego što navrší šest meseci života, udovici pripada pravo na porodičnu penziju do isteka šest meseci poslije porođaja.

Da li udovica ima pravo na naknadu troškova sahrane?

Ima, ukoliko su ispunjeni sledeći uslovi: 1) da se radi o smrti korisnika penzije (starosne ili invalidske) i 2) da je udovica izmirila troškove sahrane (dakle, ova naknada može pripadati I drugom licu koje izmiri troškove sahrane).

Naknada pogrebnih troškova pripada u visini tri prosečne penzije u Crnoj Gori isplaćene u mjesecu prije smrti korisnika penzije. Zahtjev za naknadu pogrebnih troškova podnosi se u roku od 60 dana od dana smrti korisnika penzije. Zahtjev se može podnijeti u područnom odjeljenju ili u Centralnoj službi Fonda PIO.

Da li razvedeni bračni drug ima pravo na porodičnu penziju?

Razvedeni bračni drug može ostvariti pravo na porodičnu penziju ako mu/joj je pravnosnažnom presudom dosuđeno pravo na izdržavanje.

Ako pravo na porodičnu penziju imaju bračni drug i razvedeni bračni drug umrlog osiguranika, odnosno korisnika prava, određuje se jedna porodična penzija u visini koja pripada za jednog člana porodice i dijeli se u jednakim iznosima.

Koliko iznosi porodična penzija?

Porodična penzija određuje se od starosne ili invalidske penzije koja bi osiguraniku/ci pripadala u času smrti, odnosno od penzije koja je korisniku/ci pripadala u času smrti, u procentu koji se utvrđuje prema broju članova porodice koji imaju pravo na tu penziju, i to:

- za jednog člana 70%;
- za dva člana 80%;
- za tri člana 90%;
- za četiri ili više članova 100%.

Umjesto na ovaj način određene najniže porodične penzije, članovima porodice, ako je to za njih povoljnije, pripada najniža porodična penzija u nominalnom iznosu koja usklađena od 1. januara 2010. godine iznosi 92,01 EUR-a.

U kom postupku se ostvaruje pravo na porodičnu penziju?

Postupak za ostvarivanje prava na porodičnu penziju pokreće se na zahtjev člana porodice umrlog/e osiguranika/ce, odnosno korisnika/ce prava. Zahtjev za ostvarivanje prava na porodičnu penziju podnosi se područnom odjeljenju Fonda PIO na čijem području je umrli/a osiguranik/ca,

odnosno korisnik/ca prava bio/la posljednji put osiguran/a.

Da li postoji mogućnost podnošenja žalbe protiv prvostepenog rješenja Fonda PIO?

Ne. U postupku ostvarivanja prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja primjenjuju se odredbe zakona kojim je uređen opšti upravni postupak, ako Zakonom o PIO nije drukčije uređeno. Protiv prvostepenog rješenja Fonda PIO može se izjaviti žalba organu državne uprave nadležnom za poslove penzijskog i invalidskog osiguranja, u roku od 15 dana od dana prijema rješenja. Žalba ne odlaže izvršenje rješenja, osim ako se njom pobija rješenje kojim je utvrđena invalidnost.

Prvostepeno rješenje podliježe reviziji koju vrši organ državne uprave nadležan za poslove penzijskog i invalidskog osiguranja. Revizija ne odlaže izvršenje rješenja¹⁵.

Protiv rješenja donijetog po žalbi, odnosno u vršenju revizije o pravima iz penzijskog i invalidskog osiguranja i o podacima utvrđenim u matičnoj evidenciji može se pokrenuti upravni spor, u roku od 30 dana od dana dostavljanja rješenja osiguraniku/ci.

4. ZDRAVSTVENO OSIGURANJE

POJMOVNIK:

Nivoi zdravstvene zaštite su: primarni, sekundarni i tercijalni.

Primarna zdravstvena zaštita je osnov sistema zdravstvene zaštite i prvi nivo na kojem građanin/građanka ostvaruje zdravstvenu zaštitu ili se uključuje u proces ostvarivanja zdravstvene zaštite na drugim nivoima, osim u hitnim slučajevima.

---

¹⁵ Ako je protiv rješenja prvostepenog organa izjavljena žalba, o reviziji i žalbi rješava se istim rješenjem. U vršenju revizije na prvostepeno rješenje može se dati saglasnost ili se prvostepeno rješenje može izmijeniti, poništiti ili ukiniti. Ako protiv prvostepenog rješenja nije izjavljena žalba, a revizija ne bude izvršena u roku od tri mjeseca od dana isteka roka za žalbu, smatra se da je revizija izvršena i data saglasnost na to rješenje. Organ državne uprave nadležan za poslove penzijskog i invalidskog osiguranja može u roku od godinu dana od dana kada je rješenje postalo konačno u upravnom postupku ukinuti rješenje Fonda PIO ako je njime očigledno povrijeđeno materijalno pravo.

Zdravstvena zaštita na sekundarnom i tercijalnom nivou podrazumijeva specijalizovanu i visokospecijalizovanu zdravstvenu zaštitu, koja se ne može obezbijediti na nivou primarne zdravstvene zaštite. Dakle, radi se o specijalizovanoj i visokospecijalizovanoj zdravstvenoj zaštiti, koja obuhvata složenije mjere i postupke u pogledu dijagnostikovanja, liječenja i sprovođenja ambulantne rehabilitacije, u cilju rješavanja kompleksnijih zdravstvenih problema.

Zdravstvena njega obuhvata promociju zdravlja, prevenciju bolesti, brigu o bolesnim, invalidnim i umirućim ljudima, licima sa posebnim potrebama, podršku pacijentima, promociju sigurnog okruženja, istraživanja, učestvovanje u stvaranju zdravstvene politike, saradnju sa udruženjima pacijenata, menadžmentom zdravstvenog sistema i sistemom obrazovanja.

Babinjstvo obuhvata sve postupke znanja i vještine zaštite u babinjstvu, odnosno brigu o osobi ženskog pola prije, za vrijeme trudnoće, na porođaju i u post-porođajnom periodu.

Liječenje asistiranim reproduktivnim tehnologijama (ART) je otklanjanje neplodnosti ili umanjene plodnosti korišćenjem biomedicinskih dostignuća, nakon utvrđivanja da se trudnoća ne može postići drugim načinima liječenja, kao i uzimanje i čuvanje sjemenih ćelija muškarca ili jajnih ćelija žene u slučajevima kada, prema saznanjima i iskustvima medicinske nauke, postoji opasnost da može doći do neplodnosti.

Postupak ART-a je kontrolisani postupak oplodjenja žene u skladu sa savremenim standardima medicinske nauke i prakse koji je različit od polnog odnosa, i može biti dvojak: 1) unutartjelesna oplodnja (koja podrazumijeva: a. unos sjemenih ćelija u polne organe žene; b. unos jajnih ćelija, zajedno sa sjemenim ćelijama, u polne organe žene); 2) vantjelesna oplodnja (koja podrazumijeva: a. sjedinjavanje jajnih ćelija i sjemenih ćelija van tijela žene; b. unos ranog embriona u polne organe žene).

Zbirke podataka u oblasti zdravstva su skupovi podataka sa preciznim definicijama, koji služe za: praćenje i proučavanje zdravstvenog stanja stanovništva; planiranje i programiranje zdravstvene zaštite;

sprovedenje statističkih i naučnih istraživanja; izvršavanje obaveza svih subjekata u oblasti zdravstva i kao pomoć državnim organima u vođenju zdravstvene politike.

Kako se ostvaruje primarna zdravstvena zaštita?

Primarnu zdravstvenu zaštitu građani/ke ostvaruju preko izabranog tima doktora/ica medicine ili izabranog/e doktora/ice medicine ili izabranog/e doktora/ice stomatologije. Izabrani tim doktora/ica, po pravilu, čine:

- Specijalista/kinja primarne zdravstvene zaštite, odnosno doktor/ica opšte medicine, pedijatar/ica, specijalista/kinja opšte ili urgentne medicine, internista/kinja ili specijalista/kinja medicine rada, koji/e su edukovani/e za rad u primarnoj zdravstvenoj zaštiti;
- Drugi/e zdravstveni/e radnici/ce sa višom ili srednjom školskom spremom edukovani/e za rad u primarnoj zdravstvenoj zaštiti.

Da li članovi porodice osiguranika/ce imaju pravo na zdravstveno osiguranje?

Prava iz obaveznog zdravstvenog osiguranja obezbjeđuju se i članovima porodice osiguranika/ce, ako ih ne ostvaruju po nekom od osnova predviđenih Zakonom o zdravstvenom osiguranju. U smislu zakona, članovima porodice, smatraju se:

- članovi uže porodice: bračni drug i djeca rođena u braku ili van braka, usvojena, pastorčad i djeca prihvaćena na izdržavanje;
- članovi šire porodice: roditelji (otac, majka, očuh, maćeha i usvojilac), unučad, braća i sestre, ako su trajno i potpuno nesposobni za samostalan život i rad u smislu posebnih propisa i ako ih osiguranik/ca izdržava.

Da li razvedeni bračni drug ima pravo na zdravstveno osiguranje?

Razvedeni bračni drug zadržava status osiguranika/ce kao član/ica porodice, ako:

- je sudskom odlukom stekao/la pravo na izdržavanje, dok traje izdržavanje;
- je u vrijeme razvoda braka bio/la potpuno i trajno nesposoban/na za rad u skladu sa posebnim propisima;
- su mu/joj sudskom odlukom povjerena djeca na čuvanje i vaspitanje, dok djeca imaju pravo na izdržavanje.

- se prijavi Fondu u roku od 30 dana nakon razvoda braka, odnosno donošenja pravosnažne presude o izdržavanju ili sudske odluke o povjeravanju djece na čuvanje i vaspitanje.

Da li su žene oslobođene participacije u troškovima zdravstvene zaštite?

Ne u svim slučajevima. U smislu Zakona o zdravstvenoj zaštiti, žene u toku trudnoće, porođaja i godinu dana poslije porođaja ne podliježu ličnom učešću u troškovima korišćenja zdravstvene zaštite (kao ni djeca i lica iznad 65 godina života).

Da li žena može da ostvari refundaciju sredstava iz Fonda zdravstva u slučaju vantjelesne oplodnje?

Da, za prva dva postupka vantjelesne oplodnje (uključujući in vitro fertilizaciju) i ukoliko žena ovu zdravstvenu uslugu ne može da ostvari u zdravstvenim ustanovama sa kojima Fond ima zaključen ugovor o pružanju usluga¹⁶. Pravo na ovu zdravstvenu uslugu podrazumijeva: klasičan postupak (IVF postupak) ili mikrofertilizaciju (ICSI postupak), što obuhvata jednu ili više procedura obavljenih u postupku bez obzira na rezultat ili prekid postupka.¹⁷

U kojim slučajevima se može ostvariti refundacija sredstava iz Fonda zbog liječenja u inostranstvu?

Osiguranik/ca će ostvariti pravo na refundaciju sredstava iz Fonda, ukoliko je upućen/a na liječenje u inostranstvo, zato što bolest koju posjeduje nije mogla biti uspješno liječena u Crnoj Gori.

Ko ima pravo na liječenje asistiranim reproduktivnim tehnologijama (ART)?

Pravo na liječenje primjenom postupaka ART-a imaju muškarac i žena koji u vrijeme primjene postupaka ART-a žive u bračnoj ili vanbračnoj za-

---

¹⁶ Fond nadoknađuje troškove za izvršene usluge, najviše u iznosu: 1455 € - postupak mikrofertilizacije; 1205 € - klasični postupak; i 2250 internacionalnih jedinica gonadotropina.

¹⁷ Nalaz i mišljenje o potrebi pružanja ove zdravstvene usluge donosi Komisija za IVF, na osnovu: medicinske dokumentacije o prethodnom liječenju odnosno ispitivanju koje indikuje i medicinski opravdava postupak; i predloga Konzilijuma za liječenje steriliteta Kliničkog centra Crne Gore da je indikovao postupak vještačke oplodnje. Pravo na postupak vještačke oplodnje osigurana lica ostvaruju u Opštoj bolnici „Danilo I” u Cetinju i drugim zdravstvenim ustanovama sa kojima Fond ima zaključen ugovor.

jednici i koji, s obzirom na iskustva medicinske nauke i već preduzete načine liječenja, ne mogu očekivati da će doći do trudnoće polnim odnosom i da im nije moguće pomoći drugim postupcima liječenja neplodnosti. Bračni ili vanbračni supružnici imaju pravo na liječenje neplodnosti primjenom postupaka ART-a i u slučaju kada se ovim postupkom može spriječiti prenos teške nasljedne bolesti na dijete.

Za ostvarivanje prava na liječenje neplodnosti primjenom postupaka ART-a potrebno je da budu ispunjeni i sljedeći uslovi: da je lice (žena ili muškarac) punoljetno, poslovno sposobno i u starosnoj dobi koja omogućava obavljanje roditeljskih dužnosti, podizanje, vaspitanje i osposobljavanje djeteta za samostalan život i koje je u takvom psihosocijalnom stanju na osnovu kojeg se može očekivati da će djetetu obezbijediti uslove za pravilan i potpun razvoj.

Da li pravo na liječenje ART metodama ima žena koja ne živi u bračnoj ili vanbračnoj zajednici?

Da. Uslov za ostvarivanje ovog prava je dobijanje saglasnosti, koju daje Ministar zdravlja, uz prethodno mišljenje Komisije za primjenu postupaka ART-a¹⁸.

Zabranjeno je u postupak liječenja primjenom ART-a uključiti ženu koja nije u starosnoj dobi primjerenoj za rađanje ili koja, po opštem zdravstvenom stanju, nije sposobna da rađa. Odluku o sposobnosti žene za liječenje primjenom postupaka ART-a i rađanje djece, u skladu sa medicinskim standardima, donosi medicinski odbor zdravstvene ustanove. Takođe, zabranjeno je liječenje neplodnosti primjenom postupaka ART-a ženi koja namjerava da dijete poslije rođenja, uz naknadu ili bez naknade, prepusti trećem licu (surogatno materinstvo).

Može li žena odustati od liječenja neplodnosti, ukoliko je započeto liječenje ART metodom?

Postupak liječenja ART metodom vodi se po prethodno dobijenoj pisanoj saglasnosti zainteresovanih lica, a ljekar je dužan da ih upozna sa postupkom ART-a, mogućnostima na uspjeh i eventualnim rizicima postupka, kao i da im pruži ostala potrebna uputstva i savjete. Zain-

---

18 Komisiju za primjenu postupaka ART-a čine: 1) predstavnik Ministarstva; 2) stručnjak za medicinsku etiku; 3) po jedan stručnjak iz svake zdravstvene ustanove za primjenu postupaka ART-a; 4) po jedan stručnjak iz oblasti psihologije ili psihijatrije, embriologije i genetike; 5) predstavnik Ljekarske komore Crne Gore; 6) predstavnik zaštitnika ljudskih prava i sloboda.

teresovano lice može opozvati datu saglasnost i odustati od liječenja primjenom postupka ART-a, sve dok se sjemene ćelije, neoplođene jajne ćelije ili rani zameci ne unesu u tijelo žene.

Ukoliko se radi o donaciji sjemenih ćelija i neoplođenih jajnih ćelija - donator, odnosno donatorka pisanu saglasnost može opozvati sve do upotrebe njegovih, odnosno njenih polnih ćelija.

Mogu li se polne ćelije donatora/donatorke koristiti u neograničenom broju slučajeva?

Ne. Polne ćelije donatora, odnosno donatorke mogu se koristiti u postupcima ART-a samo do rođenja djece u najviše dvije porodice, što zdravstvena ustanova utvrđuje na osnovu posebnih evidencija o postupcima ART-a.

Takođe, polne ćelije donatora, odnosno donatorke ne mogu se koristiti za postupke ART-a nakon njegove, odnosno njene smrti.

Da li donator/ donatorka polnih ćelija imaju prava i obaveza prema djetetu koje je začeto u postupku ART-a?

Ne. Međutim, zakonski/a zastupnik/ca djeteta i dijete, pod uslovom da je navršilo 15 godina života i da je sposobno za rasuđivanje, može, kada to nalažu zdravstveni razlozi djeteta, zahtijevati od zdravstvene ustanove za primjenu postupaka ART-a da ga/je upozna sa zdravstveno važnim podacima o donatoru ili donatorki polne ćelije kojom je dijete začeto.

Da li su podaci o donatoru/ donatorki tajni?

Jesu. Sva lica koja su došla do saznanja o podacima iz registra donatora ili donatorki polnih ćelija, u obavljanju službenih poslova, dužna su da ih čuvaju kao lične podatke, u skladu sa zakonom. To se može desiti u dva slučaja, i to:

- Ljekar/ljekarka djeteta ima pravo uvida u registar podataka o donatoru ili donatorki polne ćelije kojom je dijete začeto, ako to zahtijevaju opravdani zdravstveni razlozi djeteta, u skladu sa pravilima medicinske struke;
- Za potrebe sudskog postupka, podaci iz registra o donatorima ili donatorkama polne ćelije mogu se učiniti dostupnim, po zahtjevu, u skladu sa zakonom.

Šta sadrži zbirka podataka o porođajima:

Zbirka podataka o porođajima, pored standardnih podataka¹⁹ koji su predviđeni Zakonom o zbirci podataka u oblasti zdravstva, sadrži i podatke, o: anamnezi porodilje, toku trudnoće, eventualnom patološkom stanju u trudnoći, dijagnozi porođaja, vitalnom statusu novorođenčeta, patološkom stanju novorođenčeta na rođenju i osnovni uzrok smrti, ako je novorođenče umrlo.

Zbirka podataka o izvršenim pobačajima sadrži i podatke o: anamnezi, vrsti pobačaja, starosti trudnoće, statusu, načinu izvođenja i ishodu pobačaja.

Koliko dugo se čuvaju podaci iz zbirke podataka iz oblasti zdravstva?

Medicinska dokumentacija se čuva 15 godina od poslednjeg unosa podataka, osim stomatološkog kartona koji se čuva trajno i zdravstvenog kartona i istorije bolesti koji se čuvaju i nakon smrti pacijenta/kinje.

Kako teče postupak ostvarivanja prava iz oblasti zdravstvenog osiguranja?

U postupku ostvarivanja prava primjenjuju se pravila upravnog postupka. O priznavanju prava iz obaveznog zdravstvenog osiguranja odlučuje Fond, po pravilu, bez donošenja rješenja. Rješenje se donosi kada je to utvrđeno zakonom, opštim aktom Fonda i na zahtjev osiguranog lica.

U postupku ostvarivanja prava iz obaveznog zdravstvenog osiguranja, kao organi vještačenja, učestvuju prvostepena ljekarska komisija koju obrazuje Fond i drugostepena ljekarska komisija koju obrazuje Ministarstvo.

O pravima iz oblasti zdravstvenog osiguranja u prvom stepenu odlučuje Fond, a u drugom stepenu Ministarstvo. Protiv konačnog rješenja Ministra zdravlja može se pokrenuti upravni spor.

---

¹⁹ To su podaci o: identifikaciji korisnika (JMBG), zdravstvenom osiguranju, imenu, imenu roditelja i prezimenu, mjestu i adresi stanovanja, bračnom stanju, obrazovanju, zaposlenju, radnom mjestu, nazivu zdravstvene ustanove, davaocima zdravstvene zaštite, vrsti prijema, rednom broju upisa i datumu prijema u bolnicu.

II DIO

Porodično i nasljedno pravo

5. SKLAPANJE BRAKA

Koji su opšti uslovi za sklapanje braka?

Brak je zakonom uređena zajednica života muškarca i žene, koja nastaje na osnovu njihovog sporazuma, a čiji je cilj da supružnici zasnuju porodicu i da se uzajamno moralno i materijalno pomažu. Da bi nastao punovažan brak, neophodno je da se ispune sledeći uslovi: 1° različitost polova (u Crnoj Gori nije dozvoljeno da dva muškarca, odnosno dvije žene između sebe sklope brak), 2° postojanje sposobnosti za sklapanje braka, 3° postojanje namjere za zasnivanje zajednice života i 4° odsustvo bračnih smetnji. Osim toga, sam postupak vjenčanja mora da se obavi pred nadležnim državnim organom i u skladu sa propisanom procedurom. Za sklapanje braka nije potreban pristanak roditelja.

Sposobnost za sklapanje braka ima svako lice koje je navršilo osamnaest godina i koje je sposobno za rasuđivanje. Nesposobna za rasuđivanje su ona lica koja usled nekog duševnog oboljenja ili zaostalog duševnog razvoja nisu u stanju da shvate značaj svojih radnji i da upravljaju svojim postupcima (na primer, lica oboljela od šizofrenije, epilepsije, demencije i sl.).

Sklapanje braka je dozvoljeno samo onda kada supružnici to čine da bi stvorili zajednicu života. Ako brak nije sklopljen da bi se zasnivala zajednica života, već radi ostvarivanja nekog drugog cilja (na primer, stranac oženi crnogorsku državljaniku da bi lakše dobio državljanstvo Crne Gore), sud će takav brak poništiti.

Sklapanje braka nije dozvoljeno ako postoje bračne smetnje. To su *bračnost, srodstvo, mane volje, maloljetstvo* i *nesposobnost za rasuđivanje*. U Crnoj Gori je zabranjena poligamija. To znači da u brak mogu stupiti jedan muškarac i jedna žena. Lice koje se nalazi u braku ne može sklopiti novi brak sve dok mu postojeći brak ne prestane. Takođe brak ne mogu

između sebe sklopiti predak i potomak, brat i sestra, stric i sinovica, ujak i sestričina, tetka i sestrić, tetka i bratanić, kao ni braća i sestre od stričeva, ujaka i tetki.

Do sklapanja braka može doći samo na osnovu slobodnog pristanka oba supružnika. Ako je neko lice navedeno na sklapanje braka tako što mu je stavljeno u izgled neko zlo koje je kod njega izazivalo opravdan strah, za takve brakove se kaže da su zaključeni pod prijetnjom. Na primjer, Petar predoči Radi da će je ubiti ako se ne uda za njega, ili ljekar stavi u izgled ćerki svog teško bolesnog pacijenta da će ga otpustiti iz bolnice ako se ne uda za njega. Lice koje je sklopilo brak pod prijetnjom može osnovnom sudu podnijeti tužbu za poništaj braka. Rok za tužbu iznosi godinu dana od prestanka prinude, ukoliko supružnici žive zajedno. Ako se po prestanku prinude okonča zajednica života, pravo na poništaj braka nije ograničeno rokom.

Koji je postupak za sklapanje braka?

Brak se sklapa pred nadležnim organima opštine. Mladoženja i nevjesta mogu da sklope brak u bilo kojoj opštini na teritoriji Crne Gore (na primjer, ako oba supružnika imaju prebivalište u Podgorici, to ih ne sprečava da sklope brak u opštini Bar). Radnje u postupku sklapanja braka obavljaju *matičar* i *odbornik skupštine opštine*. Lica koja žele da sklope brak treba matičaru da podnesu prijavu za sklapanje braka i da mu prilože izvode iz matične knjige rođenih. Ako matičar utvrdi da podnosioci prijave ne ispunjavaju uslove za sklapanje braka (na primjer, jedan od njih je već u braku) on će ih o tome usmeno obavijestiti. Na insistiranje podnosilaca prijave, matičar donosi rješenje o odbijanju sklapanja braka. Na to rješenje može se uložiti žalba u roku od osam dana.

Ukoliko matičar utvrdi da su ispunjeni uslovi za sklapanje braka, on će odrediti vrijeme i mesto vjenčanja. U samom postupku vjenčanja učestvuju: *matičar*, *odbornik skupštine opštine*, *supružnici* i *dva svjedoka*. Vjenčanje se obavlja javno. Kada utvrdi identitet budućih supružnika, odbornik skupštine opštine ih upoznaje sa pravima i dužnostima u braku, nakon toga će svakog od njih pojedinačno pitati da li pristaje da sklopi brak sa onim drugim. Pošto supružnici neposredno jedan za drugim daju izjave da pristaju na sklapanje braka, odbornik skupštine opštine proglašava da je brak sklopljen. Na kraju, matičar upisuje u matičnu knjigu vjenčanih da je brak zaključen. Pred matičara, u matičnu knjigu vjenčanih potpisuju se: oba supružnika, svjedoci i odbornik skupštine opštine.

Da li maloljetno lice može da sklopi brak?

U izuzetnim situacijama brak može da sklopi i maloljetno lice (lice mlađe od 18 godina). Da bi takvo lice zaključilo brak, ono najprije mora da podnese osnovnom sudu prijedlog za davanje dozvole za stupanje u brak. Nadležan je onaj osnovni sud na čijem području se nalazi maloljetnikovo prebivalište. Sud će dozvoliti maloljetniku da sklopi brak ako su ispunjeni sljedeći uslovi: 1° *maloljetnik mora biti stariji od 16 godina*, 2° *njegova volja za sklapanje braka mora biti ozbiljna i slobodna* i 3° *on mora posjedovati fizičku i duševnu zrelost koja je neophodna za vršenje bračnih dužnosti*. Saglasnost roditelja nije neophodna. Maloljetnik kome je sudskim rešenjem dozvoljeno sklapanje braka nije dužan da stupi u brak – on može bez bilo kakvih pravnih posljedica odustati od vjenčanja.

Na koji način sklapanje braka utiče na promjenu prezimena?

U praksi je najčešće da nakon sklapanja braka žena uzme prezime svog muža. Međutim, ovakav ishod nije nužan. Zakon predviđa nekoliko mogućnosti: 1° da svaki supružnik zadrži svoje prezime, 2° da kao zajedničko prezime uzmu prezime jednog od njih (to može biti i ženino prezime), 3° da kao zajedničko prezime uzmu oba njihova prezimena pri čemu treba da se dogovore koje će stajati na prvom mestu i 4° da jedan zadrži svoje prezime a da drugi svom predbračnom prezimenu doda prezime svog supružnika.

6. POLOŽAJ ŽENE U BRAKU

Da li su supružnici ravnopravni u braku?

Savremeno porodično pravo napustilo je sistem muževljeve vlasti, koji je postojao u starim pravima, a prema kome je muž bio starješina porodice, dok je žena bila u obavezi da postupa u skladu sa njegovim zapovjestima. Porodični zakon Crne Gore predviđa da su muž i žena u pravno jednakom položaju. Oni zajednički i sporazumno odlučuju o svim pitanjima koja su od značaja za funkcionisanje njihove bračne zajednice, kao što su: određivanje mjesta stanovanja (žena ne mora po automatizmu

da pređe u kuću svog muža), način vođenja zajedničkog domaćinstva, način podizanja i vaspitavanja djece. Žena je slobodna u izboru rada i zanimanja. Ako želi da se bavi samostalnom preduzetničkom djelatnošću ili da se bilo gdje zaposli, za to joj nije potrebna dozvola muža.

Na koji način su uređeni imovinski odnosi supružnika?

Imovinski odnosi između supružnika uređeni su posebnim pravilima – tzv. *bračni imovinski režim*. U okviru bračnog imovinskog režima razlikuju se posebna imovina supružnika i zajednička imovina supružnika.

Posebna imovina supružnika

Posebnu imovinu čini sve ono što je supružnik stekao prije sklapanja braka, nakon prestanka bračne zajednice, kao i ono što je besplatno stečeno u toku trajanja bračne zajednice. Na primer, posebnu imovinu predstavljaju: 1° zarada koju je žena stekla prije sklapanja braka, 2° sve ono što je dobila na poklon ili naslijedila u toku trajanja braka, 3° zarada koju je žena stekla pošto je napustila muža, iako se formalno nisu razveli. U posebnu imovinu spadaju i prihodi koje daju dobra iz posebne imovine, ali samo ako za sticanje tih prihoda nije potrebno ulagati rad. Na primjer, ako je žena od svog oca naslijedila stan i izdala ga u zakup, pošto je stan posebna imovina, zakupnine koja žena dobija takođe predstavljaju njenu posebnu imovinu.

Svojom posebnom imovinom supružnik upravlja i raspoložuje samostalno. Stan koji je žena dobila na poklon od svojih roditelja ona može da proda kad god hoće. Njen muž se tu ništa ne pita. Ako je u toku trajanja braka jedan supružnik svojim radom uvećao posebnu imovinu drugog, on ima pravo na odgovarajuću novčanu naknadu (ako je u pitanju neznatno povećanje) ili na udio u imovini (ako je riječ o znatnom povećanju). Na primjer, ako je žena ulagala svoju platu da popravi kuću koju je njen muž naslijedio, ona može da zahtijeva isplatu uložениh sredstava.

Zajednička imovina supružnika

Zajednička imovina je sve ono što su supružnici stekli radom u toku trajanja bračne zajednice. Nebitno je da li je reč o zajedničkom ili samostalnom radu. Na primjer, ako je muž zaposlen a žena domaćica, plata koju on zaradi predstavlja njihovu zajedničku imovinu. Pored toga u zajedničku imovinu spadaju prihodi koje daju dobra iz zajedničke imovine. Na primjer, ako je muž kupio stan na kredit koji je otplaćivao tako što su

mu rate odbijane od plate, taj stan ulazi u zajedničku imovinu. Ukoliko muž izdaje taj stan, zakupnina takođe predstavlja zajedničku imovinu oba supružnika. U zajedničku imovinu ulaze i prihodi iz posebne imovine koji su ostvareni radom. Na primer, muž je od svog oca nasledio vinograd koji obrađuje. Prihodi od vinograda su zajednička imovina oba supružnika.

Zajedničkom imovinom oba supružnika zajednički i sporazumno upravljaju i raspoložu. Nijedno dobro iz zajedničke imovine ne može biti prodato bez saglasnosti oba supružnika. Međutim, supružnici mogu zaključiti ugovor kojim će predvidjeti da jedan od njih samostalno upravlja i raspoláže zajedničkom imovinom.

Režim zajedničke imovine prestaje diobom. Ona se može izvršiti u toku trajanja braka ili nakon prestanka braka, na primjer kada dođe do razvoda. Ako supružnici mogu da se dogovore o veličini udjela i o načinu na koji će podijeliti svoju zajedničku imovinu, onda se sprovodi sporazumna dioba. Sporazum o diobi mora biti sačinjen u pismenoj formi. Ali, ukoliko supružnici ne mogu da se dogovore o tome kako će podijeliti svoju zajedničku imovinu, mora da se sprovede sudska dioba. Takvu diobu sprovodi osnovni sud u vanparničnom postupku. Predlog za diobu može podnijeti svaki supružnik. Nadležan je onaj sud na čijoj teritoriji se nalazi zajednička imovina, a ako se zajednička imovina nalazi na području više sudova (na primer, supružnici imaju stan u Podgorici i kuću u Baru), prijedlog za diobu može se podnijeti bilo kojem od njih.

Jedno od najsloženijih pitanja u vezi sa diobom zajedničke imovine tiče se utvrđivanja udjela. Pravilo je da su udjeli supružnika jednaki, tj. da svaki dobija po 1/2. Od ovog pravila se odstupa onda kada jedan supružnik dokaže da je njegov doprinos u sticanju zajedničke imovine očigledno i znatno veći od doprinosa drugog. Prilikom utvrđivanja doprinosa u sticanju zajedničke imovine sud ne uzima u obzir samo onaj rad koji je donosio materijalna dobra (plata i sl.), već vodi računa o radu u domaćinstvu, kao i o angažovanju supružnika oko vaspitanja i podizanja djece. Tako, ako je muž zaposlen, a žena domaćica, koja je radila kućne poslove (pranje, kuvanje, briga o djeci i sl.), muž i žena mogu imati jednake udjele u zajedničkoj imovini.

Bračni ugovor

Bračnim ugovorom supružnici uređuju svoje imovinske odnose na postojećoj ili budućoj imovini. Osnovno dejstvo bračnog ugovora ogleda se u isključenju režima zajedničke imovine. To znači sljedeće:

ako supružnici zaključe bračni ugovor, sve ono što budu stekli u toku trajanja braka (radom, poklonom, nasljedstvom itd.) predstavljaju njihovu posebnu imovinu. Ugovor mogu zaključiti supružnici koji se već nalaze u braku ili lica koja namjeravaju da sklope brak (tzv. *predbračni ugovor*). Bračni ugovor se zaključuje u pismenoj formi, a potpisi supružnika moraju biti ovjereni kod sudije osnovnog suda. Prije nego što ovjeri ugovor, sudija je dužan da ga pročita i da ugovorne strane pouči o njegovim pravnim dejstvima. Kada se u Crnoj Gori uvede notarijat, bračni ugovori će se sklapati pred notarom.

Odgovornost supružnika za dugove

Kod odgovornosti supružnika za dugove treba razlikovati: *lične dugove* i *dugove za koje oba supružnika solidarno odgovaraju*. Lični dugovi su oni koje je jedan supružnik preuzeo sa sopstvene potrebe prije ili za vrijeme trajanja braka. Za lične dugove supružnik odgovara svojom posebnom imovinom i svojim udjelom u zajedničkoj imovini. Tako, na primer, ako je muž uzeo kredit da bi kupio novu mašinu za svoju radionicu, to je njegov lični dug. Žena ne može svojim udjelom u zajedničkoj imovini ili imovinom koju je naslijedila od roditelja da odgovara za takav lični dug svog muža.

Za neke dugove supružnici solidarno odgovaraju. To su dugovi koji su nastali radi podmirenja tekućih potreba bračne zajednice (na primer, žena je uzela kredit od 1000 eura da bi kupila namještaj i već mašinu). Solidarna odgovornost znači sledeće: iako se zadužio jedan supružnik, poverioci mogu da naplate potraživanje ne samo iz njegove posebne imovine, već i iz zajedničke imovine, kao i iz posebne imovine drugog supružnika. U navedenom primeru dug je nastao da bi se zadovoljile potrebe bračne zajednice. Povjerilac može taj dug da naplati i iz posebne imovine muža. Solidarna odgovornost oba supružnika postoji i onda kada njihovo zajedničko dijete nekome prouzrokuje štetu.

Na koji način je regulisano izdržavanje supružnika za vrijeme trajanja braka?

Supružnici su dužni da se uzajamno izdržavaju. Najčešće se supružnici kroz vođenje zajedničkog života spontano pomažu i izdržavaju. Problemi nastaju onda kada prestane zajednica života, a brak još uvijek postoji, na primjer, muž nađe ljubavnicu i napusti ženu, a ona ne podnosi tužbu za razvod braka u očekivanju da će se odnosi ponovo srediti. Ako je takva žena egzistencijalno ugrožena, ona može protiv muža da podnese tužbu

za izdržavanje. Tužba se podnosi osnovnom sudu na čijem području se nalazi prebivalište, odnosno boravište tuženog ili osnovnom sudu na čijoj je teritoriji prebivalište, odnosno boravište tužioca.

Da bi sud usvojio tužbeni zahtjev i obavezao muža da izdržava svoju ženu, neophodno je da se ispune sljedeći uslovi: 1° da žena nema dovoljno sredstava za izdržavanje (ne posjeduje prihode niti imovinu iz koje bi mogla da podmiri svoje osnovne egzistencijalne potrebe), 2° da je žena nesposobna za rad ili da ne može da nađe zaposlenje, 3° da je muž u mogućnosti da daje izdržavanje (na primer, ako je muž teško bolestan, nema posao i nema prihode ni imovinu, neće biti osuđen na davanje izdržavanja) i 4° da žena nije nedostojna za izdržavanje. Nedostojnost žene za izdržavanje postoji u tri slučaja: 1° ako se grubo i nedolično ponašala u braku iako joj muž za to nije dao ozbiljan povod (npr. žena širi priče da njen suprug nije otac njihove zajedničke djece), 2° ako je zlonamjerno ili bez opravdanog razloga napustila svog muža (npr. žena je napustila muža da bi živjela sa ljubavnikom) i 3° ako bi dosuđivanje izdržavanja predstavljalo očiglednu nepravdu prema mužu (npr. žena se odrekne nasljedstva iz smrti svog oca i tako produžava svoje svojstvo siromašnog lica).

Izdržavanje se najčešće daje u novcu, tako što muž svojoj ženi svakog mjeseca uplaćuje određene novčane iznose. Visinu izdržavanja određuje sud, koji tom prilikom vodi računa o potrebama žene kao poverioca izdržavanja i mogućnostima muža kao dužnika izdržavanja. U praksi je najčešće da se izdržavanje određuje u procentu od redovnih mjesečnih novčanih primanja muža. Taj procenat se kreće od 15 do 50%. Izdržavanje može prestati ako se promijene okolnosti na osnovu kojih je odluka o izdržavanju donijeta (na primjer, žena se zaposli ili naslijedi svog oca i tako stekne sredstva za izdržavanje). Takođe, ukoliko se promene okolnosti visina izdržavanja se može povećati ili smanjiti.

7. RAZVOD BRAKA

Do razvoda braka može doći: na osnovu sporazuma između supružnika (*sporazumni razvod*) ili po tužbi jednog od njih.

Kako dolazi do sporazumnog razvoda braka?

Do sporazumnog razvoda braka dolazi onda kada su oba supružnika saglasna da njihov brak treba da prestane. Postupak se pokreće tako što supružnici podnose zajednički *prijedlog za sporazumni razvod braka*. Prijedlog se podnosi osnovnom sudu na čijem području bar jedan od supružnika ima prebivalište ili osnovnom sudu na čijoj teritoriji se nalazilo posljednje zajedničko prebivalište supružnika. Postupak za sporazumni razvod braka odvija se različito u zavisnosti od toga da li u braku ima zajedničke djece.

Ako supružnici nemaju zajedničku maloljetnu djecu, za razvod braka je dovoljno da se oni saglase da brak prestane i da postignu sporazum o diobi zajedničke imovine. Sporazum o diobi zajedničke imovine supružnici prilažu uz prijedlog za sporazumni razvod braka, koji je obavezujući za sud. Ovde sud ne ispituje da li su odnosi između supružnika poremećeni i da li postoje izgledi za pomirenje, već samo utvrđuje da li je volja supružnika da brak prestane ozbiljna i slobodna.

Kada u braku postoje zajednička maloljetna djeca, režim sporazumnog razvoda je stroži, jer je sud dužan da vodi računa i o njihovim interesima. Uz prijedlog za sporazumni razvod braka supružnici su dužni da prilože i sporazum o vršenju roditeljskog prava. Tim sporazumom sud nije vezan. Ako procijeni da je to u najboljem interesu djeteta, sud može vršenje roditeljskog prava drugačije da uredi (na primjer, ako su se supružnici dogovorili da djeca pripadnu majci, sud može da ih dodijeli ocu, ako procijeni da je to za njih bolje). Takođe, sud može da odbije predlog za sporazumni razvod braka ako procijeni da opravdani interesi zajedničke maloljetne djece zahtijevaju da se brak održi.

Kako se može pokrenuti postupak za razvod braka?

Kada supružnici nisu saglasni oko dalje sudbine svog braka (jedan bi da se razvede, a drugi hoće da održi brak), postupak za razvod mora se pokrenuti tužbom. Tužba za razvod podnosi se osnovnom sudu na čijem području je prebivalište tuženog ili osnovnom sudu na čijem su području

supružnici imali poslednje zajedničko prebivalište. Tužbu za razvod braka, po pravilu, može podnijeti svaki supružnik. Pravo na razvod ne zavisi od krivice za razvod. To znači da i onaj supružnik, koji je svojim ponašanjem doveo do toga da dođe do ozbiljnog i trajnog poremećaja odnosa u braku, može da podigne tužbu za razvod braka (na primjer, žena koja je počinila preljubu i time ozbiljno poremetila bračne odnose, iako je kriva za taj poremećaj, može da podigne tužbu za razvod braka). Da bi zaštitio trudnice i majke novorođenčadi, zakon je predvidio jedno ograničenje prava na razvod: muž nema pravo da traži razvod braka za vrijeme trudnoće žene i dok njihovo zajedničko dijete ne navrší godinu dana. U tom periodu moguć je sporazumni razvod braka ili razvod po tužbi žene.

Sud će donijeti presudu o razvodu braka kada utvrdi da su bračni odnosi ozbiljno i trajno poremećeni ili da se iz drugih razloga ne može ostvariti svrha braka. Prilikom donošenja odluke sud je prevashodno orijentisan na posljedicu, a ne na uzroke koji do nje dovode. Sud donosi presudu kada utvrdi da je brak doživio neuspjeh, pri čemu je bez važnosti ko je od supružnika kriv.

Na koji način se sprovodi posredovanje u sporu za razvod braka?

Pravni poredak teži ka tome da se svi sporovi, a naročito bračni, rješavaju na miran način. Tome dosta doprinose pravila o posredovanju (*medijaciji*). Posredovanje sprovodi posrednik (*medijator*). Medijatora sporazumno određuju supružnici sa spiska imenovanih posrednika, koji sastavlja Ministarstvo pravde. Ako supružnici ne mogu da se dogovore onda medijatora određuje sud. Posredovanje obuhvata dva postupka: *postupak mirenja* i *postupak nagodbe*. Postupak mirenja ima za cilj da spase brak, tj. da razriješi poremećene odnose između supružnika i da spriječi razvod. Postupak nagodbe sprovodi se samo ako postupak mirenja nije uspio. U postupku nagodbe teži se da supružnici postignu dogovor o posledicama prestanka braka, tj. da se sporazumiju o vršenju roditeljskog prava i o diobi zajedničke imovine.

U postupku mirenja supružnici učestvuju bez punomoćnika. Ako supružnici odustanu od razvoda, onda se uzima da je mirenje uspješno i da je tužba povučena. Ako supružnici ne uspiju da razriješe svoje konflikte ili bar jedan od njih ne pristupi na ročište za mirenje, a uredno je pozvan, uzima se da mirenje nije uspelo, pa započinje postupak nagodbe.

U postupku nagodbe pored medijatora i supružnika mogu da učestvuju zajednička djeca i punomoćnici supružnika. Medijator može oba-

viti sa djetetom razgovor o tome kome želi da bude povjereno na čuvanje i vaspitanje. Nagodba se može završiti na tri načina: uspješno, djelimično uspješno i neuspješno. Nagodba je uspješna kada se supružnici sporazumiju o vršenju roditeljskog prava i o diobi zajedničke imovine. Sporazumom o diobi zajedničke imovine sud je vezan, dok sporazum o vršenju roditeljskog prava sud ne mora da prihvati ako smatra da nije u najboljem interesu djeteta. Ukoliko su supružnici uspjeli da sklope samo jedan sporazum, onda je riječ o djelimično uspješnoj nagodbi. Ali, ako ne uspiju da se dogovore ni o diobi zajedničke imovine, niti o vršenju roditeljskog prava, onda se uzima da nagodba nije uspela i postupak za razvod se nastavlja pred sudom.

Na koji način razvod braka utiče na promjenu prezimena?

Ako je supružnik stupanjem u brak promijenio prezime, on nakon razvoda ima dvije mogućnosti: da zadrži prezime koje je stekao sklapanjem braka ili da vrati svoje predbračno prezime. Supružnik je potpuno slobodan u izboru ponuđenih alternativa. Krivica za razvod nema nikakve važnosti. Na primer, ako je žena stupanjem u brak uzela prezime svog muža, a zatim ga je prevarila što je poremetilo njihove odnose i dovelo do razvoda, muž nema pravo da joj zabrani upotrebu prezimena. Ukoliko žena odluči da vrati svoje djevojačko prezime ona mora to da saopšti nadležnom matičaru u roku od šest meseci od prestanka braka.

Kako se ostvaruje pravo na izdržavanje?

Nakon razvoda braka, ako su ispunjeni zakonom propisani uslovi, sud može dosuditi neobezbijedenom supružniku izdržavanje na teret drugog supružnika. Riječ je o istim uslovima pod kojima se supružniku dosuđuje izdržavanje u toku trajanja braka (nemanje sredstava za izdržavanje; nesposobnost za rad ili nemogućnost zaposlenja; mogućnost muža da daje izdržavanje; da žena nije nedostojna za izdržavanje. (Vidi gore). Pored ovih, neophodno je da se ispune još dva uslova koji se tiču: zahtjeva za izdržavanje i trajanja zajednice života.

Zahtjev za izdržavanje (*alimentacioni zahtjev*) žena mora da stavi u postupku za razvod braka. U tom slučaju sud će presudom kojom razvodi brak odlučiti i o zahtjevu za izdržavanje. Ako to nije učinila u toku brakorazvodnog postupka, nakon njegovog okončanja žena ne može da traži plaćanje alimentacije. Od ovog pravila predviđena su dva izuzetka.

Prvi izuzetak postoji onda kada žena nije postavila alimentacioni zahtev iz opravdanih razloga (na primjer, očekivala je da do razvoda neće doći, muž joj je prijetio da će joj uzeti djecu ako bude tražila izdržavanje). Tužba se može podići u roku od godinu dana od pravnosnažnosti presude o razvodu braka. Drugi izuzetak primenjuje se u slučaju kada je muž zloupotrijebio svoj položaj davaoca izdržavanja. Riječ je o slučajevima kada je zajednica života sporazumno prestala, muž je faktički izdržavao ženu, a nakon okončanja brakorazvodne parnice muž prestane da daje izdržavanje. Tužba za plaćanje izdržavanja može se podići u roku od godinu dana od dana kada je muž učinio poslednje davanje na ime izdržavanja.

Da bi razvedeni supružnik ostvario pravo na izdržavanje neophodno je da se ispuni uslov koji se tiče trajanja zajednice života. Razvedena žena neće dobiti alimentaciju ako je brak trajao kratko, a ona ne podiže zajedničko maloljetno dijete. Osim toga, razvedena žena nema pravo na izdržavanje ukoliko je zajednica života trajno prestala a supružnici su dugi niz godina samostalno obezbjeđivali sredstva za izdržavanje.

8. POLOŽAJ ŽENE KAO RODITELJA

Koja prava ima dijete?

Da bi se obezbijedio pravilan i skladan razvoj djeteta i njegovo odrastanje u porodičnoj sredini, pravni poredak je proklamovao sljedeća prava djeteta: 1° pravo na identitet, 2° pravo da živi sa roditeljima, 3° pravo da održava lične odnose sa roditeljem sa kojim ne živi, 4° pravo na pravilan i potpun razvoj, 5° pravo na obrazovanje, 6° pravo na slobodno izražavanje mišljenja i 7° pravo da učestvuje u pravnom prometu.

Pravo djeteta na identitet

Dijete ima pravo da odmah nakon rođenja bude registrovano, da dobi je lično ime i državljanstvo, kao i pravo da zna ko su mu roditelji. Rođenje djeteta mora da se prijavi u roku od tri dana od okončanja porođaja. Prijava rođenja podnosi se matičaru na čijoj teritoriji je dijete rođeno. Obavezu da prijavi rođenje djeteta ima prije svih zdravstvena ustanova u kojoj je ono rođeno. Ukoliko je dijete rođeno izvan zdravstvene ustanove, njegovo rođenje dužni su da prijave: otac, lice u čijem je stanu dijete rođeno, majka

kada za to postane sposobna i ljekar, odnosno babica koji su prisustvovali porođaju.

U roku od dva mjeseca od rođenja djeteta, roditelji su dužni da mu odrede ime i da to saopšte nadležnom matičaru. U suprotnom, ime određuje organ starateljstva. Pravilo je da roditelji sporazumno određuju ime svog djeteta. Majka može samostalno da odredi ime djeteta samo ako je otac nepoznat, mrtav ili iz nekog drugog razloga ne može da vrši roditeljsko pravo. Sloboda roditelja da djetetu odrede ime nije neograničena. Dijete mora dobiti prezime prema prezimenu jednog ili oba roditelja. Na primjer, ako se oba roditelja prezivaju Petrović i dijete se mora tako prezivati. Što se tiče imena, roditelji ne smeju dati djetetu ime koje je pogrdno ili je u suprotnosti sa vladajućim moralom, običajima i shvatanjima sredine.

Pravo djeteta da živi sa roditeljima i da održava lične odnose sa roditeljem sa kojim ne živi

Dijete ima pravo da živi sa roditeljima i da se o njemu staraju roditelji prije svih drugih lica. Ukoliko neko sprečava dijete da živi sa svojim roditeljima i dijete i roditelji mogu podnijeti tužbu za zaštitu prava djeteta i vršenje roditeljskog prava. Na primjer, ako deda i baba, kod kojih je dijete provelo ljetnji raspust, protivno volji roditelja zadrže dijete kod sebe, zaštita se može ostvariti pokretanjem parničnog postupka. Nadležan je osnovni sud na čijem području se nalazi prebivalište tuženog ili osnovni sud na čijem području se nalazi prebivalište djeteta. U nekim situacijama je u najboljem interesu djeteta da bude odvojeno od roditelja (npr. u slučaju kada roditelji grubo zanemaruju ili zlostavljaju dijete). Odluku o odvajanju djeteta od roditelja može donijeti samo sud.

U slučaju da dijete živi samo sa jednim roditeljem, ono ima pravo da održava lične odnose sa drugim (na primjer, ako su se roditelji razveli, a dijete je povjereno majci, ono ima pravo da održava lične odnose sa ocem). Održavanje ličnih odnosa nije ograničeno samo na komunikaciju (telefonski razgovor, dopisivanje, razmjena elektronske pošte i SMS), već podrazumijeva pravo djeteta da se viđa sa svojim roditeljem. Povreda ovog prava ima za posljedicu stroge pravne sankcije. Na primjer, ako je nakon razvoda dijete povjereno majci, a ona zabranjuje svom bivšem mužu da viđa dijete, sud je može lišiti roditeljskog prava i dijete povjeriti ocu. Samo sud može da isključi ili ograniči pravo djeteta da održava lične odnose sa drugim roditeljem, ako to zahtijeva najbolji interes djeteta (na primjer, ako drugi roditelj zlostavlja dijete i sl.).

Djetetu je priznato i pravo da održava lične odnose sa srodnicima i drugim licima sa kojima je posebno blisko (na primer, deda, baba, ujak, stric, tetka i sl.).

Pravo na obrazovanje i na pravilan i potpun razvoj

Dijete i trudnica u svakom slučaju imaju pravo na zdravstvenu zaštitu iz javnih prihoda, čak i onda kada to pravo ne ostvaruju po nekom drugom osnovu. Osnovno školovanje djeteta je besplatno i obavezno.

Pravo djeteta na razvoj ličnosti

Dijete koje je sposobno da formira svoje mišljenje ima pravo da ga slobodno izrazi. Na taj način dijete učestvuje u donošenju svih odluka koje se tiču njegovih ličnih i imovinskih interesa. U Crnoj Gori postoji oboriva pretpostavka da je svako dijete starije od 10 godina sposobno da formira svoje mišljenje.

Dostizanjem određenog uzrasta dijete stiče mogućnost da u nekim sferama samostalno odlučuje. Svako dijete može samostalno preduzimati *pravne poslove manjeg značaja* (npr. kupovina užine, karte za prevoz i sl.) i tzv. *neutralne pravne poslove* (koji mu ne donose nikakvu pravnu korist niti pravni uštrb). Sa navršenih 14 godina dijete može preduzimati i ozbiljnije pravne poslove, ali samo ako se sa time saglase njegovi zakonski zastupnici. Sa navršenih 10 godina dijete stiče pravo na davanje saglasnosti za promjenu ličnog imena, dok sa navršenih 15 godina dijete stiče pravo da zasnuje radni odnos, zatim pravo na davanje pristanka za preduzimanje medicinske intervencije i pravo na izbor srednje škole koju će pohađati.

Na koji način se vrši roditeljsko staranje?

Roditeljsko staranje može se vršiti na tri načina. Razlikuju se: 1° zajedničko, 2° samostalno i 3° kombinovano roditeljsko staranje.

Zajedničko vršenje roditeljskog staranja pojavljuje se onda kada otac i majka žive zajedno (u bračnoj ili vanbračnoj zajednici) ili kada žive odvojeno ali su postigli sporazum o zajedničkom vršenju roditeljskog prava. Kod zajedničkog staranja otac i majka *podjednako* vrše sva roditeljska ovlašćenja i dužnosti. Da bi se donijela odluka o bilo kom pitanju koje je od značaja za interese djeteta, potrebna je saglasnost oba roditelja. Ukoliko jedan roditelj preduzme neki akt roditeljskog staranja (npr. upiše dijete u obdanište, izda djetetovu stvar u zakup) uzima se da je drugi roditelj prećutno odobrio taj akt ukoliko se nije izričito usprotivio njegovom

preduzimanju.

Kod samostalnog roditeljskog staranja sva roditeljska ovlaštenja i dužnosti pripadaju samo jednom roditelju. Drugi roditelj nema nikakva ovlaštenja u pogledu djeteta. On može imati samo obavezu da izdržava dijete. Do samostalnog roditeljskog staranja dolazi onda kada je drugi roditelj nepoznat, mrtav, lišen roditeljskog prava ili lišen poslovne sposobnosti.

Kombinovano vršenje roditeljskog staranja postoji onda kada roditeljima nije priznat isti obim vršenja roditeljskog prava. Kombinovano roditeljsko staranje najčešće nastaje na osnovu sudske odluke (na primjer, kada nakon razvoda braka sud povjeri dijete na čuvanje i vaspitanje jednom roditelju), a može nastati i onda kada roditelji sklope sporazum o samostalnom vršenju roditeljskog prava. Kombinovano vršenje roditeljskog staranja moguće je samo onda kada roditelji ne žive u zajednici života. Kod kombinovanog roditeljskog staranja dijete živi kod jednog roditelja i tom roditelju su povjerena sva roditeljska ovlaštenja i dužnosti. Roditelj sa kojim dijete ne živi ima pravo da vrši samo pojedina roditeljska ovlaštenja. Naime, on ima obavezu da izdržava dijete i pravo: da održava lične odnose sa djetetom, pravo participacije, pravo na izmjenu odluke o povjeravanju djeteta i pravo na supsidijerno staranje.

Pravo participacije je pravo roditelja koji ne živi sa djetetom da sporazumno sa drugim roditeljem odlučuje o pitanjima koja su naročito bitna za dijete. U takva pitanja spadaju: obrazovanje djeteta, preduzimanje većih medicinskih zahvata nad djetetom, promjena prebivališta djeteta i raspolaganje imovinom djeteta veće vrijednosti. Na primjer, ako je nakon razvoda braka dijete povjereno majci ona ne smije bez saglasnosti oca: da ga upiše u drugu školu, da ga odvede u inostranstvo, da proda djetetovu nepokretnost i sl.

Roditelj kome dijete nije povjereno ima pravo da u potpunosti preuzme roditeljsko staranje ukoliko roditelj kome je dijete povjereno umre ili iz nekog drugog razloga postane nesposoban da se stara o djetetu (*pravo na supsidijerno staranje*). Na primjer, ako je nakon razvoda braka dijete povjereno majci, pa majka umre, baba i deda po majci ne mogu zadržati dijete, već ga moraju predati ocu.

Kako utiče prestanak braka na roditeljsko staranje?

Dok žive u braku, roditelji zajednički vrše roditeljsko pravo. Razvod braka ima za posljedicu prestanak zajednice života roditelja. S toga se

postavlja pitanje kako nakon razvoda braka urediti roditeljsko staranje. Najbolje je da roditelji postignu sporazum. Ukoliko oni to učine, a sud dođe do zaključka da je takav sporazum u najboljem interesu djeteta, postupiće se u skladu sa tim sporazumom.

Roditeljima koji se razvode stoje na raspolaganju dva sporazuma: *sporazum o zajedničkom vršenju roditeljskog prava* i *sporazum o samostalnom vršenju roditeljskog prava*. Sporazum o zajedničkom vršenju roditeljskog prava podrazumijeva da su se otac i majka dogovorili da nakon razvoda braka zajednički i sporazumno vrše sva roditeljska ovlašćenja i dužnosti. Za punovažnost ovog sporazuma neophodno je da se roditelji saglase o prebivalištu djeteta. Sporazum o samostalnom vršenju roditeljskog prava postoji onda kada se roditelji saglase da dijete bude povereno jednom od njih. Da bi nastao takav sporazum, roditelji moraju da se dogovore o sledećim pitanjima: 1° kojem roditelju će dijete biti povereno, 2° način na koji će dijete održavati lične odnose sa roditeljem kod kojeg ne živi i 3° način na koji će roditelj kod kojeg dijete ne živi izvršavati obavezu izdržavanja djeteta. Da bi olakšao roditeljima koji se razvode da sporazumno urede vršenje roditeljskog prava, zakonodavac je predvidio da se u toku brakorazvodne parnice sprovodi postupak nagodbe (vidi gore).

Ukoliko roditelji ne mogu da postignu sporazum o vršenju roditeljskog prava koji bi bio u najboljem interesu djeteta, sud će morati da donese odluku o kombinovanom roditeljskom staranju. To prije svega znači da će sud morati da dijete povjeri na čuvanje i vaspitanje jednom roditelju. Prilikom donošenja odluke o tome kojem će roditelju dijete povjeriti na čuvanje i vaspitanje sud je dužan da se rukovodi najboljim interesom djeteta. Zaključak o tome šta je u najboljem interesu djeteta sud donosi pošto uzme u obzir sljedeće činjenice: uzrast i pol djeteta, želje djeteta, integrisanost djeteta u određenu socijalnu sredinu, moralne kvalitete i ponašanje roditelja, zdravstveno stanje i ponašanje roditelja, kao i imovinske i stambene prilike roditelja. Mišljenje djeteta o tome sa kojim roditeljem želi da živi nije obavezujuće za sud. Sud mora da uzme u obzir mišljenje djeteta i da mu posveti dužnu pažnju, ali ne mora da postupi po njemu. U sudskoj praksi vlada stanovište da je za djecu mlađeg uzrasta najbolje da budu povjerena na čuvanje i vaspitanje majci. Polazi se od toga da je majka u ranom uzrastu prirodan oslonac djeteta i da joj zbog toga treba prije svih povjeriti odgajanje djeteta. Statistička istraživanja vršena u evropskim državama pokazuju da se u preko 80% slučajeva djeca povjeravaju majci.

Koje su mjere za zaštitu prava djeteta?

Zaštita prava djeteta ogleda se u preduzimanju mjera koje imaju za cilj da spriječe povredu prava djeteta (preventivna zaštita), ili uklanjanje stanja povrede prava djeteta (reaktivna zaštita). Zakonodavac predviđa sledeće mjere za zaštitu djeteta koje izriču organ starateljstva i sud: 1° mjere organa starateljstva za zaštitu prava djeteta, 2° upućivanje djeteta u vaspitnu ustanovu, 3° određivanje mjera za obezbeđenje imovine djeteta, 4° stavljanje roditelja u položaj staraoca, 5° ograničenje roditeljskog prava i 6° lišenje roditeljskog prava. Takođe, zakonodavac predviđa mogućnost pokretanja spora za zaštitu prava djeteta.

Mjere organa starateljstva za zaštitu prava djeteta

Organu starateljstva stoje na raspolaganju dvije mjere koje može izreći kada uoči da su ugrožena lična prava djeteta: 1° *upozorenje roditelja na greške u vršenju roditeljskog prava* i 2° *određivanje nadzora nad vršenjem roditeljskog prava*. Nadzor se vrši tako što organ starateljstva utvrđuje program nadzora i određuje lice koje će pratiti razvoj djeteta, kontrolisati postupke roditelja i o tome podnositi periodične izvještaje organu starateljstva.

Zakonodavac je dao mogućnost organu starateljstva da štiti imovinske interese djeteta time što je propisao da roditelji ne mogu otuđiti ili opteretiti nepokretnosti djeteta i njegove pokretne stvari veće vrednosti. Osim toga, ako to zahtijevaju opravdani razlozi organ starateljstva može zahtijevati od roditelja da polažu račune o upravljanju imovinom djeteta.

Upućivanje djeteta u vaspitnu ustanovu ili drugu porodicu

Mjera upućivanja djeteta u vaspitnu ustanovu ili drugu porodicu izriče se u situaciji kada je došlo do poremećaja u ponašanju djeteta koji zahtijeva organizovan vaspitni uticaj ili izdvajanje djeteta iz sredine u kojoj živi (na primjer, zloupotreba alkohola i opojnih droga, sklonost delinkvenciji, skitnji, štetnom druženju i sl.). Izricanje ove mjere *nije uslovljeno krivicom roditelja*.

Ovu mjeru izriče osnovni sud u vanparničnom postupku. U rješenju kojim upućuje dijete u vaspitnu ustanovu ili u drugu porodicu sud će odrediti vrijeme trajanja mere, koje ne može biti duže od godinu dana. Prije isteka roka na koji je dijete upućeno u vaspitnu ustanovu, odnosno u drugu porodicu, sud može, po službenoj dužnosti ili po prijedlogu ovlašćenih lica, donijeti rješenje o produženju trajanja ove mjere ili o određivanju druge mjere.

Ograničenje roditeljskog prava

Ograničenje roditeljskog prava je privremeno sudsko oduzimanje jednog ili više roditeljskih prava i dužnosti onom roditelju koji nesavjesno vrši svoje roditeljsko pravo. Odluku o ograničenju roditeljskog prava donosi osnovni sud u vanparničnom postupku. Do ograničenja roditeljskog prava dolazi onda kada roditelj zloupotrebljava ili grubo zanemaruje samo pojedina svoja ovlaštenja. Tada sud oduzima roditelju upravo ono ovlaštenje koje zloupotrebljava ili grubo zanemaruje. Na primjer, roditelji iz religioznih razloga odbijaju davanje saglasnosti da se njihovo dijete mlađe od 15 godina podvrgne nužnoj medicinskoj intervenciji. U takvom slučaju sud može donijeti rješenje kojim će roditeljima oduzeti pravo na davanje pristanka za preduzimanje medicinskog zahvata. Ostala roditeljska ovlaštenja roditelji će moći da vrše.

Oduzimanje djeteta

Odluku kojom roditelju oduzima pravo da živi sa djetetom sud može donijeti u dva slučaja: 1° *kada roditelj u većoj mjeri zanemaruje podizanje i vaspitanje djeteta* ili 2° *kada zbog prilika u porodici postoji opasnost za pravilno podizanje djeteta*. Zanemarivanje predstavlja propust roditelja da obezbijede osnovne fizičke, socijalne i emocionalne potrebe djeteta, koji ima za posledicu ugrožavanje njegovog psihofizičkog i moralnog razvoja. Zanemarivanje može biti: *materijalno* (kada roditelj ne brine dovoljno o ishrani, higijeni, odijevanju, medicinskoj njezi djeteta i sl.) i *socijalno* (roditelj ne brine o redovnom pohađanju škole djeteta, ne sprečava dijete u šetnom druženju, skitnji, prosjačenju, krađi i sl.). Opasnost za pravilno podizanje djeteta postoji, između ostalog, kada roditelji vode nečastan život (na primer, bave se kriminalom, prostitucijom i sl.). Imajući u vidu da na razvoj djeteta u velikoj mjeri utiču primjeri, koji mu pružaju roditelji svojim ponašanjem, poželjno je da ono bude uklonjeno iz takve sredine.

Odluku o ograničenju roditeljskog prava donosi osnovni sud u vanparničnom postupku. Sud može odrediti ovu mjeru u trajanju do godinu dana. Kada istekne rok u kome je određeno ograničenje roditeljskog prava sud može donijeti odluku kojom će: 1° vratiti roditeljima ograničeno pravo, 2° produžiti trajanje izrečene mjere ili 3° preinačiti mjeru (ukinuti dosadašnju i izreći drugu mjeru).

Lišenje roditeljskog prava

Lišenje roditeljskog prava je trajno sudsko uskraćivanje roditeljskog prava onom roditelju *koji zloupotrebljava svoje roditeljsko pravo ili grubo zanemaruje svoje roditeljske dužnosti*. Do lišenja roditeljskog prava može doći u dva slučaja: 1° *kada roditelj zloupotrebljava svoje roditeljsko pravo* i 2° *kada roditelj grubo zanemaruje svoje roditeljske dužnosti*. Zloupotreba roditeljskog prava postoji onda kada roditelj svoje pravo vrši protivno cilju zbog kojeg je zakonom ustanovljeno i priznato. Kao primjer takvih radnji zakonodavac navodi: fizičko, seksualno i emocionalno zlostavljanje djeteta; izrabljivanje djeteta prisiljavanjem na pretjerani, nemoralni, nezakonit ili rad koji ugrožava zdravlje ili obrazovanje djeteta; podsticanje djeteta na vršenje krivičnih djela; razvijanje loših navika i sklonosti kod djeteta. Grubo zanemarivanje roditeljskih dužnosti postoji onda kada se roditelj ne stara o svom djetetu i ne podmiruje njegove elementarne egzistencijalne i socijalne potrebe. Zakonodavac je naveo najtipičnije slučajeve grubog zanemarivanja roditeljskih dužnosti: napuštanje djeteta; propuštanje roditelja da podmiri osnovne životne potrebe djeteta sa kojim živi; izbjegavanje obaveze izdržavanja djeteta; izbjegavanje održavanja ličnih kontakata sa djetetom; sprječavanje drugog roditelja da održava lične kontakte sa djetetom.

Odluku o lišenju roditeljskog prava donosi osnovni sud u vanparničnom postupku. Po pravnosnažnosti odluke o lišenju roditeljskog prava prestaju sva prava i dužnosti koja je roditelj imao prema djetetu, izuzev dužnosti da ga izdržava. Roditelj se lišava roditeljskog prava na neodređeno vreme. Posljedice lišenja traju sve dok roditelju ne bude vraćeno roditeljsko pravo. Sud može donijeti odluku kojom će roditelju vratiti roditeljsko pravo kada prestanu razlozi zbog kojih je lišen roditeljskog prava.

U kojim slučajevima dolazi do prestanka i produženja roditeljskog staranja?

Do prestanka roditeljskog staranja dolazi u sljedećim slučajevima: kada dijete stekne potpunu poslovnu sposobnost, potpunim usvojenjem djeteta, smrću djeteta, smrću roditelja ili kada sud roditelja liši roditeljskog prava.

Dijete stiče punoljetstvo sa navršениh 18 godina. U nekim slučajevima, roditeljsko staranje se može produžiti i nakon punoljetstva djeteta. Do produženja roditeljskog staranja dolazi onda kada je dijete nesposobno da se samostalno stara o svojoj ličnosti, pravima ili interesima. Zakonodavac

navodi neke uzroke koji mogu dovesti do toga: duševna bolest, zaostali duševni razvoj, tjelesne mane i sl. Do produženja roditeljskog staranja dolazi na osnovu rješenja koje donosi osnovni sud u vanparničnom postupku.

9. NASLJEDNOPRAVNI POLOŽAJ ŽENE

Žena kao zakonska i nužna nasljednica

Žena kao zakonska nasljednica

Nakon smrti svog muža, njegova udovica ima pravo na nasljedstvo. U Crnoj Gori ona može postati nasljednica na osnovu testamenta ili na osnovu zakona. Kao testamentarna nasljednica žena dobija ono što joj je muž ostavio testamentom. Međutim, u Crnoj Gori ljudi ne praktikuju da sastavljaju testamente. Takav je slučaj i u mnogim drugim evropskim državama. Istraživanja koja su vršena u Njemačkoj pokazala su da 75% punoljetnih građana/ki ne sastavlja testament. U takvim slučajevima, kada zavještalc ne sastavi testament, žena nasljeđuje kao zakonska nasljednica.

Veličina nasljednog dijela koji žena dobija kao zakonska nasljednica zavisi od toga koga njen muž ima od rodbine. Ako ostavilac ima potomke (djecu, unuke itd.) žena nasljeđuje u prvom nasljednom redu. U tom slučaju ona dijeli nasljedstvo na jednake djelove sa ostaviočevom djecom. Na primjer, ako ostavilac ima ženu, sina i ćerku, svi će dobiti po 1/3. Ukoliko ostavilac nema potomke, žena se prebacuje u drugi nasljedni red. U drugom nasljednom redu žena dijeli zaostavštinu sa ostaviočevim roditeljima i sa potomcima ostaviočevih roditelja (ostaviočeva braća i sestre, bratanci, bratanice, sestrići, sestričine itd.). U drugom nasljednom redu žena dobija 1/2 zaostavštine, dok drugu polovinu dijele između sebe ostaviočevi roditelji i njihovi potomci. Na primjer, ako su iza ostavioca ostali: žena, majka, brat i sestra, onda će žena dobiti 1/2, majka 1/4, a brat i sestra po 1/8. Ukoliko ostavilac nema ni potomke, ni roditelje, ni braću ni sestre, niti potomke braće i sestara, žena nasljeđuje cijelu zaostavštinu.

Da bi žena postala nasljednica ona mora da ispuni sljedeće uslove: 1°

mora da nadživi svog muža (žena koja je umrla pre svog muža ne može da ga naslijedi), *2° ne smije da se odrekne nasljeđa* i *3° mora biti dostojna za nasljeđivanje*. Nedostojnost za nasljeđivanje postoji onda kada žena: *1° sa umišljajem liši života svog muža ili to pokuša*, *2° prevarom ili prinudom natjera svog muža da sastavi testament ili da ga opozove*, *3° falsifikuje testament svog muža*, *4° uništi ili sakrije testament svog muža da bi spriječila ostvarivanje njegove poslednje volje*, *5° teže se ogriješi o zakonsku obavezu da svog muža izdržava ili 6° svom mužu uskrati nužnu pomoć*.

U nekim slučajevima, žena koja ispunjava sve ove uslove neće postati zakonska nasljednica. Tada se kaže da žena gubi zakonsko nasljedno pravo. Riječ je o sljedećim situacijama: *1° kada muž podigne tužbu za razvod braka, umre u toku trajanja brakorazvodne parnice a sud utvrdi da je tužba za razvod bila osnovana*; *2° kada je nakon smrti muža donijeta presuda kojom je utvrđeno da je brak ništav, a žena je u momentu sklapanja braka znala za razlog ništavosti* i *3° kada je zajednica života između muža i žene trajno prestala ženinom krivicom ili na osnovu sporazuma između nje i njenog muža*.

Žena kao nužna nasljednica

Muž može da sastavi testament i da ženi ostavi manje od njenog zakonskog nasljednog dela. Međutim ženi je zagarantovan određeni minimum koji mora da naslijedi od svog muža čak i onda kada on ne želi da joj bilo šta ostavi. Taj minimum se naziva *nužni dio*. Ženin nužni dio iznosi 1/2 njenog zakonskog nasljednog dijela. Na primjer, ako ostavilac ima ženu, sina i ćerku, a napiše testament kojim sinu ostavlja sve, žena i ćerka će na ime nužnog dijela dobiti svaka po 1/6 nasljedstva.

Nužni dio predstavlja privilegiju koja ženi može biti uskraćena ako se prema svom mužu ponašala na neodgovarajući način. Naime, u određenim slučajevima muž može da sačini testament i da svoju ženu isključi iz prava na nužni dio. To pravo muž ima u sljedećim slučajevima: *1° ako se žena povredom neke zakonske ili moralne obaveze teže ogriješila o svog muža* (npr. nije njegovala svog bolesnog muža već ga je napustila), *2° ako je sa umišljajem izvršila teže krivično djelo prema mužu, njegovoj djeci ili roditeljima* (npr. nanošenje tjelesnih povreda) i *3° ako se odala neradu i nepoštenom životu* (npr. brakolomstvo, pijanstvo, skitničenje i sl.).

Izdvajanje predmeta domaćinstva

Da bi nakon smrti ostavioca njegovim ukućanima obezbijedio makar minimum egzistencije, zakonodavac je predvidio da njima pripadaju predmeti domaćinstva manje vrijednosti. Žena ima pravo na predmete domaćinstva nezavisno od toga da li je postala nasljednica. Dovoljno je samo to što je sa ostaviocem živjela u istom domaćinstvu. Predmeti domaćinstva su predmeti manje vrijednosti koje su ostaviočevi ukućani svakodnevno upotrebljavali živeći sa njim u istom domaćinstvu (npr. namještaj, posteljina, pribor za jelo i održavanje lične higijene i sl.).

10. POLOŽAJ VANBRAČNE ŽENE

Kako su uređeni imovinski odnosi vanbračnih partnera?

Vanbračna zajednica je trajna zajednica života između dva lica različitog pola koja nisu zaključila brak. Suština vanbračne zajednice sastoji se u tome što se dva lica suprotnog pola ponašaju jedan prema drugom kao da su supružnici (žive u istom stanu, vode zajedničko domaćinstvo). Jedina razlika između braka i vanbračne zajednice ogleda se u tome što vanbračni partereri nisu svoj odnos formalizovali, tj. nisu se vjenčali pred nadležnim državnim organom.

U pogledu imovinskog režima vanbračna zajednica je izjednačena sa brakom. Na imovinske odnose vanbračnih drugova shodno se primjenjuju pravila kojima je uređen bračni imovinski režim (vidi gore n° 11-20). Sljedstveno tome, vanbračni drugovi mogu svoje imovinske odnose urediti ugovorom, a u odsustvu ugovora primjenjuju se pravila o zajedničkoj i posebnoj imovini supružnika. Takođe, vanbračni drugovi solidarno odgovaraju za obaveze koje je jedan od njih preuzeo radi podmirivanja tekućih potreba njihove zajednice. Međutim, da bi na vanbračne drugove mogla da se primijene pravila o bračnom imovinskom režimu, neophodno je da se is-pune dva kumulativno postavljena uslova: 1° da je bračna zajednica trajala duže vremena i 2° da je riječ o legitimnoj vanbračnoj zajednici. Vanbračna zajednica se smatra legitimnom ako u vrijeme njenog zasnivanja između vanbračnih drugova nisu postojale smetnje za zaključenje punovažnog braka. Na primer, na *brakolomne vanbračne zajednice* ne primjenjuju se

pravila o bračnom imovinskom režimu. Brakolomna vanbračna zajednica bi postojala ako oženjen čovek napusti svoju ženu, ne razvede se i zasnuje vanbračnu zajednicu sa drugom ženom.

Da li vanbračni drug ima pravo na izdržavanje?

Zakonodavac je u pogledu prava na izdržavanje izjednačio vanbračnu zajednicu sa brakom. Sljedstveno tome, nakon prestanka vanbračne zajednice, neobezbijeđeni vanbračni drug može ostvarivati pravo na izdržavanje prema bivšem vanbračnom partneru. Da bi nastala obligacija izdržavanja po prestanku vanbračne zajednice, moraju se ostvariti svi opšti uslovi koje zakonodavac predviđa za izdržavanje između supružnika (vidi gore). Pored ovih uslova neophodno je ispunjenje posebnih pretpostavki za izdržavanje između vanbračnih drugova: 1° postojanje legitimne vanbračne zajednice koja je trajala duže vremena i 2° podnošenje zahtjeva za izdržavanje. Vanbračna zajednica se smatra legitimnom ako u vrijeme njenog zasnivanja između vanbračnih drugova nisu postojale smetnje za zaključenje punovažnog braka. Tužbu za izdržavanje neobezbijeđeni vanbračni drug može podići u roku od godinu dana od prestanka zajednice života.

Kakav je nasljednopravni položaj vanbračne žene?

Nakon reforme nasljednog prava u Crnoj Gori do koje je došlo 2008. godine, vanbračna žena je svrstana u krug zakonskih nasljednika. Njen nasljednopravni položaj je isti kao i nasljednopravni položaj udate žene (vidi gore). Međutim, da bi vanbračna žena ostvarila pravo na nasljedstvo neophodno je da se ispune tri uslova: 1° vanbračna zajednica mora biti legitimna (u vrijeme zasnivanja vanbračne zajednice ne smiju postojati prepreke za sklapanje braka između vanbračnih partnera), 2° vanbračna zajednica mora trajati duže vremena i 3° ona mora postojati u momentu smrti jednog od vanbračnog partnera. Ako je vanbračna zajednica razvrgnuta prije smrti vanbračnog muža, vanbračna žena neće moći da ga naslijedi.

11. POLOŽAJ MAJKE VANBRAČNOG DJETETA

Na koji način se utvrđuje vanbračno očinstvo?

Jedan o najkompleksnijih pravnih problema sa kojim se susreće majka vanbračnog djeteta tiče se utvrđivanja očinstva. Otac djeteta može priznati očinstvo davanjem izjave pred nadležnim organom (sud, organ starateljstva, matičar) ili putem testamenta. U svakom slučaju, da bi izjava o priznanju vanbračnog očinstva proizvela pravno dejstvo sa njom mora da se saglasi majka djeteta. Saglasnost majke ne traži se samo ako je mlađa od 16 godina ili nesposobna za rasuđivanje.

Ukoliko otac ne želi da prizna dijete, vanbračno očinstvo se mora utvrditi u sudskom postupku. Tužbu za utvrđivanje očinstva majka djeteta može podnijeti sve dok vrši roditeljsko pravo, a to će po pravilu biti sve dok dijete ne navrší osamnaest godina. Nadležan je osnovni sud na čijem području se nalazi prebivalište tuženog, tj. muškarca kojeg žena smatra ocem djeteta.

Utvrđivanje vanbračnog očinstva nije samo u interesu vanbračne majke, već je i u interesu vanbračnog djeteta, jer ono ima pravo da zna svoje porijeklo. Zbog toga, tužbu za utvrđivanje očinstva može podnijeti i dijete do navršene 23 godine. Takođe, da bi ispoštovao pravo djeteta da zna svoje porijeklo, zakonodavac je predvidio određene obaveze za matičara i organ starateljstva. Naime, kada matičar sazna za rođenje vanbračnog djeteta, on je dužan da pozove majku djeteta da se izjasni o tome kog muškarca smatra ocem djeteta. Pošto mu majka saopšti podatke o muškarcu kojeg smatra ocem djeteta, matičar će pozvati to lice da se izjasni da li priznaje očinstvo. Označeno lice je dužno da se o svom očinstvu izjasni u roku od 30 dana od prijema poziva. Ako označeno lice izjavi da nije otac djeteta ili se ne izjasni u ostavljenom roku, uzima se da nije priznao očinstvo. Matičar će o tome obavijestiti majku djeteta, koja može pokrenuti parnicu za utvrđivanje očinstva. Ukoliko majka ne podigne tužbu za utvrđenje očinstva u roku od godinu dana od rođenja djeteta, postupak za utvrđivanje očinstva može pokrenuti organ starateljstva.

Koji su uslovi za izdržavanje majke vanbračnog djeteta?

Otac vanbračnog djeteta dužan je da izdržava ženu koja je rodila njegovo dijete, nezavisno od toga da li je između njih postojala zajednica

života. Ova obaveza nastaje pored obaveze oca da izdržava svoje vanbračno dijete. Da bi nastala obaveza izdržavanja, potrebno je da se ispune opšti uslovi koje zakon predviđa za izdržavanje supružnika: 1° da majka vanbračnog djeteta nema dovoljno sredstava za izdržavanje, 2° da je nesposobna za rad ili da ne može da se zaposli, 3° da je otac vanbračnog djeteta u mogućnosti da joj daje izdržavanje i 4° da prihvatanje zahtjeva za izdržavanje ne predstavlja očiglednu nepravdu za oca vanbračnog djeteta. U pogledu ovih uslova važi sve ono što je rečeno o izdržavanju između supružnika (vidi gore). Pored ovih opštih uslova, neophodno je da se ispuni i jedan poseban: vanbračno oćinstvo dužnika izdržavanja mora biti utvrđeno. Ako dužnik izdržavanja nije priznao dijete, ili ako njegovo oćinstvo nije utvrđeno u paternitetskom sporu, majka vanbračnog djeteta neće moći da ostvari pravo na izdržavanje.

Izdržavanje majke vanbračnog djeteta je vremenski ograničeno. Ono se dosuđuje za vrijeme od tri mjeseca prije rođenja djeteta i godinu dana nakon porođaja. Ako je dijete rođeno mrtvo ili umre posle porođaja, izdržavanje se dosuđuje za vreme od tri mjeseca prije porođaja pa sve dok traje nesposobnost majke za rad izazvana porođajem, ali najduže do godinu dana od dana porođaja.

Korišćena literatura i propisi:

- Zakon o radu ("Sl. list CG", br. 49/08);
- Zakon o zabrani diskriminacije ("Sl. list CG", br. 46/10);
- Zakon o rodnoj ravnopravnosti ("Sl. list RCG", br. 46/07);
- Zakon o zapošljavanju i ostvarivanju prava po osnovu nezaposlenosti ("Sl. list CG", br. 14/2010);
- Zakon o mirnom rješavanju radnih sporova ("Sl. list CG", br. 16/07);
- Zakon o penzijsko-invalidskom osiguranju ("Službeni list RCG", br. 54/03, 39/04, 79/04, 81/04 i 47/07 i "Službeni list CG", br. 79/08 i 14/10);
- Zakon o zdravstvenom osiguranju ("Službeni list RCG", br. 39/2004);
- Zakon o zdravstvenoj zaštiti ("Sl. list RCG", br. 39/04 i 14/10);
- Zakon o zdravstvenoj njezi pacijenata ("Službeni list CG", br. 25/2010);
- Zakon o liječenju neplodnosti asistiranim reproduktivnim tehnologijama ("Sl. list CG", broj 74/2009);
- Zakon o zbirkama podataka u oblasti zdravstva ("Sl. list CG", br. 80/08);
- Opšti kolektivni ugovor ("Sl. list RCG", br. 1/2004);
- Dejan Đurđević, Osnovi porodičnog prava Crne Gore, CID, Podgorica 2008;
- Dejan Đurđević, Osnovi naslednog prava Crne Gore, CID, Podgorica 2010;
- Porodični zakon ("Službeni list CG", br. 1/2007);
- Ustav Crne Gore ("Službeni list CG", br. 1/2007);
- Zakon o matičnim registrima ("Službeni list CG", br. 47/2008);
- Zakon o nasljeđivanju ("Službeni list CG", br. 74/2008);
- Zakon o parničnom postupku ("Službeni list CG", br. 22/2004; 8/2005; 76/2006);
- Zakon o sudovima ("Službeni list CG", br. 2/2002; 49/2004)
- Zakon o vanparničnom postupku ("Službeni list CG", br. 1/2007).

